

**JYVÄSKYLÄ LIKUNTAKAUPUNKINA KUNTALAISTEN JA
PÄÄTÖKSENTEKIJÖIDEN SILMIN**

Henri Nyholm

Liikunnan yhteiskuntatieteiden pro gradu -tutkielma
Liikuntakasvatuksen laitos
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2016

TIIVISTELMÄ

Nyholm, H. 2016. Jyväskylä liikuntakaupunkina kuntalaisten ja päätöksentekijöiden silmin. Liikuntakasvatuksen laitos, Jyväskylän yliopisto, liikunnan yhteiskuntatieteiden pro gradu -tutkielma, 69 s.

Tässä tutkielmassa tutkittiin Jyväskylää liikuntakaupunkina kahdesta eri näkökulmasta, kaupungin asukkaiden ja kaupungin liikuntapäätäjien silmin. Tarkastelun kontekstina toimi Jyväskylän uuden liikuntasuunnitelman suunnitteluprosessi ja sen ohessa teetetyt kyselytutkimus ja palautekysely.

Jyväskylän asukkaiden liikunta-aktiivisuutta, -tottumuksia ja näkemyksiä asuinalueidensa liikuntaolosuhteista arvioitiin keväällä 2016 toteutetun kyselytutkimuksen tuloksia analysoimalla. Jyväskylän kaupungin liikuntapalvelujen työntekijöiden ja luottamustehtävissä toimivien liikuntapäätäjien näkemyksiä liikunnan asemasta kaupungissa tarkasteltiin puolestaan liikuntasuunnitelman suunnitteluprosessin pohjalta. Lisäksi tavoitteena oli muun muassa asukkaille suunnatun palautekyselyn pohjalta arvioida, millä tavalla kuntalaisten ja liikuntapäätäjien näkemykset yhdistyvät kaupungin uudessa liikuntasuunnitelmassa.

Kyselytutkimuksen tulosten perusteella jyväskyläläiset liikkuvat keskimääräistä suomalaista aktiivisemmin, ja he ovat varsin tyytyväisiä kunnallisiin liikuntapalveluihinsa. Liikuntasuunnitelman luonnoksen sisältöön kuntalaiset sen sijaan eivät olleet täysin tyytyväisiä, eikä liikuntapalvelujen henkilöstönkään käsitys suunnitelman sisällöstä ollut täysin yhdenmukainen. Liikuntasuunnitelman suunnitteluprosessiin sisältyi kuitenkin paljon hyviä asioita, kuten laadukkaan kyselytutkimuksen teettäminen.

Liikuntasuunnitelman valmistelu on monimutkainen prosessi, jossa pitää huomioida useiden eri tahojen näkemykset ja toiveet suunnitelman sisällöstä. Näiden toiveiden ja vaatimusten välissä tasapainoileminen on haastava tehtävä, mutta siinä onnistuminen on välttämätöntä, jotta kaikki eri tahot kokevat tulleen kuulluksi ja sitoutuvat suunnitelman toteuttamiseen. Jyväskylän uusi liikuntasuunnitelma ei ehtinyt valmistua ennen tätä pro gradu -tutkielmaa, joten lopullisia arvioita suunnitelman onnistumisesta ei voida tässä yhteydessä antaa. Voidaan kuitenkin todeta, että ainakin valmisteluprosessin aikana oli havaittavissa joitakin riskejä suunnitelman onnistuneen jalkauttamisen osalta.

Asiasanat: liikuntasuunnittelu, Jyväskylä, liikuntapalvelut, liikuntatottumukset, osallisuus

ABSTRACT

Nyholm, H. 2016. Jyväskylä as a sports city from residents and decision-makers perspective. Department of Sport Sciences, University of Jyväskylä, Master's thesis in Social Sciences of Sport, 69 p.

This thesis studies city of Jyväskylä as a sports city from two different perspectives, from resident's point of view and from city's sport decision-makers' point of view. Context of the study is the planning process of the new sport plan for city of Jyväskylä. Physical activity and feedback surveys aimed for residents of city of Jyväskylä were conducted during the planning process, and results of these surveys also provide context for this study.

Physical activity and exercise habits of residents of city of Jyväskylä and their views of Jyväskylä's exercise facilities were studied during the spring of 2016. Personnel of the Sport Services of Jyväskylä and the decision-makers with positions of responsibility were part of the steering group of the city's new sport plan, and this group provides us an opportunity to analyze their point of views. Also one of the main goals for this study was to analyze how the views of the residents come together with the views of Sport Services personnel and decision-makers in the new sport plan.

According to the results of the spring 2016 survey, residents of Jyväskylä are more physically active than in average Finnish municipality, and they are also reasonably satisfied with the public sport facilities in city of Jyväskylä. However residents were not satisfied with the first public draft of the new sport plan for the city and personnel of Sport Services were not completely satisfied either. It must be said that the planning process of the new sport plan included also several successful ideas, like conducting a comprehensive and reliable survey for the residents.

Creating a new sport plan is a complicated process that includes several different parties interested in final contents of the plan. It is very important and at the same time very challenging to make sure that every party feels included in the planning process, so that they are willing to implement the final product. New sport plan for city of Jyväskylä was not finalized before this thesis, so it is not possible to give any final critique of the plan. However it must be said that during the planning process there were some evident and considerable risks for implementing the new plan.

Key words: sport planning, city of Jyväskylä, Sport Services, exercise habits, involvement

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ.....	
ABSTRACT	
1 JOHDANTO.....	1
2 SUOMALAISTEN LIIKUNTA-AKTIIVISUUS	3
2.1 Tutkielmassa käytettävät käsitteet	3
2.2 Miten suomalaista liikunta-aktiivisuutta on tutkittu?	5
2.3 Katsaus suomalaisen liikuntatutkimuksen nykytilaan	7
2.4 Hyötyliikunnan, kuntoliikunnan ja työmatkaliikunnan tuoreita tutkimustuloksia	9
2.5 Esteitä liikkumiselle.....	10
3 KUNTIEN ROOLI KANSALAISTEN LIKUTTAJINA	14
3.1 Kuntien vaikutusmahdollisuudet asukkaidensa liikkumiseen	16
4 KUNNALLINEN LIIKUNTASUUNNITTELU SUOMESSA	19
4.1 Liikuntasuunnitelmien yleisyys Suomessa	21
5 JYVÄSKYLÄ LIIKUNTAKAUPUNKINA.....	24
5.1 Jyväskylän kaupungin alue ja väestörakenne	24
5.2 Liikunnan asema Jyväskylässä	27
5.2.1 Lähiliikuntapaikat Jyväskylässä	28
5.2.2 LiikuntaLaturi.....	29
5.2.3 Hippos 2020.....	29
6 LIIKUNTASUUNNITTELU JYVÄSKYLÄSSÄ	32
7 KYSELYTUTKIMUS.....	37
7.1 Kyselyn vastaajat ja otoksen edustavuus	38
7.2 Tulosten raportointi.....	39
8 JYVÄSKYLÄLÄISTEN LIIKUNTA-AKTIIVISUUS	40
8.1 Jyväskyläläisten hyötyliikunta-aktiivisuus	41
8.2 Jyväskyläläisten kuntoliikunta-aktiivisuus	43
8.3 Jyväskyläläisten työmatkaliikunta-aktiivisuus	45
8.4 Liikkumisen esteet ja liikuntaa lisäävät tekijät Jyväskylässä	47

9	NÄKEMYKSIÄ LIIKUNTASUUNNITELMASTA.....	50
9.1	Kyselytutkimuksen tulosten tulkinta ohjausryhmässä.....	50
9.2	Kuntalaispalautteen kerääminen liikuntasuunnitelman luonnoksesta	53
10	POHDINTA.....	57
11	LÄHTEET	64

1 JOHDANTO

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin Jyväskylää liikuntakaupunkina kahdesta näkökulmasta. Tutkimuksen ensimmäisenä tutkimustehtävänä on selvittää, miten ja kuinka aktiivisesti jyvaskyläläiset liikkuvat ja mitkä tekijät lisäävät ja estävät heidän liikunnan harrastamistaan. Toisena tutkimustehtävänä on tarkastella Jyväskylän kaupungin liikuntapalveluista vastaavien viranhaltijoiden ja päätöksentekijöiden tulkintoja ja johtopäätöksiä kuntalaisten liikuntaan liittyvistä mielipiteistä.

Molempien tutkimustehtävien kehikkona toimii Jyväskylän uuden liikuntasuunnitelman valmisteluprosessi. Uuden liikuntasuunnitelman toimittajana ja ohjausryhmän jäsenenä pääsin tarkkailemaan liikuntasuunnitelman valmistelua, ohjausryhmän toimintaa ja kuntalaisten mielipiteiden keräämistä ja tulkintaa aitiopaikalta. Roolini ohjausryhmässä tarjosi erinomaisen mahdollisuuden tarkastella liikuntasuunnitelman valmisteluprosessia myös tieteellisten silmälasien läpi.

Jyväskylän liikuntapalvelut toteutti keväällä 2016 liikuntasuunnitelmaa varten kattavan kyselytutkimuksen, jossa selvitettiin Jyväskylän asukkaiden liikuntakäyttäytymistä. Kyselyn tulokset toimivat tässä tutkimuksessa paitsi ensimmäisen tutkimustehtävän aineistona, myös kuntalaisten äänenä. Kyselytutkimuksen tulosten hyödyntäminen, analysointi ja tulkitseminen liikuntapäätäjien toimesta avasi puolestaan ikkunan liikuntapäätäjien maailmaan. Yhdessä nämä näkökulmat tarjosivat mahdollisuuden Jyväskylän liikuntakulttuurin tarkasteluun sekä kuntalaisen että kuntapäätäjien ja viranhaltijoiden silmin.

Tutkimuskysymysten muotoon kiteytettynä tämän tutkimuksen tavoitteet olivat seuraavat:

- 1) Kuinka aktiivisia liikunnan harrastajia Jyväskylän asukkaat ovat ja mitkä tekijät lisäävät ja estävät jyvaskyläläisten liikunnan harrastamista? Tarkasteltavia liikuntamuotoja ovat kunto-, hyöty- ja työmatkaliikunta.
- 2) Miten päätöksentekijät ja liikuntapalvelujen työntekijät tulkitsivat ja hyödynsivät tutkimustuloksia liikuntasuunnitelman suunnitteluprosessissa?

Tämän pro gradu -tutkielman ensimmäisissä luvuissa perehdytään suomalaisen liikunta-aktiivisuuden tutkimuksen nykytilaan ja tuoreimpiin tuloksiin, avataan lukijalle kuntien roolia suomalaisen liikuntakulttuurin kentässä, käydään läpi suomalaisen kunnallisen liikuntasuunnittelun historiaa ja lopulta pureudutaan Jyväskylän kaupunkiin liikunnan ja liikuntasuunnittelun näkökulmasta.

Tämän jälkeen luvussa seitsemän esitellään tutkimuksen aineistona toimivan kuntalaiskyselyn valmisteluprosessia ja analysointia liikuntasuunnitelman ohjausryhmän toimesta. Kahdeksannessa luvussa haetaan vastauksia ensimmäiseen tutkimuskysymykseen analysoimalla kyselyaineistosta tähän tutkimukseen valikoituneita tuloksia, ja luvussa yhdeksän vastataan toiseen tutkimuskysymykseen analysoimalla kuntalaisten ja päättäjien näkökulmien yhdistymistä liikuntasuunnitelmassa ja sen suunnitteluprosessissa. Tutkielman päättää pohdintaluku, jossa kertaan tutkimustyöni etenemistä, siinä kohtaamiani haasteita ja mahdollisia jatkotutkimuskohteita.

2 SUOMALAISTEN LIIKUNTA-AKTIIVISUUS

Tässä tutkimuksessa pyritään kartoittamaan jyvaskyläläisten liikuntatottumuksia ja niiden taustatekijöitä mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Laaja-alaisuuden saavuttamiseksi liikunnan eri muotoja kuvataan lukuisilla eri käsitteillä, jotka tekstiä arkitiedon pohjalta lukevalle saattavat vaikuttaa epäselviltä ja päällekkäisiltä. Tieteellisen työn edellytysten täyttämiseksi ja lukijoiden tehtävän helpottamiseksi on ensisijaisen tärkeää määritellä tekstissä käytetyt keskeisimmät käsitteet.

2.1 Tutkielmassa käytettävät käsitteet

Liikunta on yleiskäsite, jolla voidaan tarkoittaa varsin erilaisia asioita käsitteen käyttäjän näkökulmasta riippuen. Arkikielessä liikunnalla voidaan tarkoittaa kokolailla mitä tahansa aamuverryttelystä iltalenkkiin, työmatkapyöräilystä kuntosalilla rehkimiseen tai kalastuksesta auton talvirenkaiden vaihtoon (Itkonen & Laine 2015). Liikunnan käsitteeseen voi liittyä kilpailullisuutta, sen tavoitteena voi olla kunnan ja terveyden kohentaminen, mielen virkistäminen tai vaikkapa työnteon edellyttämä suoritus. Telama & ym. kuvaavat liikunnan monipuolisuutta kolmikantaisella tarkastelutavalla, joka sisältää liikunnan biologis-fysikaalisena, yksilötason ja yhteisötason ilmiöinä (Telama, Vuolle & Laakso 1986). Tieteentekijät ja poliittiset päättäjät tarvitsevat kuitenkin työvälineikseen vielä tarkemmin määriteltyjä käsitteitä.

Terveyden edistäminen on terveystieteellinen käsite, joka ulottuu lukuisille eri yhteiskuntapolitiikan lohkoille ja jonka perimmäisenä tavoitteena on väestön hyvinvointi ja terveys. Liikunnalla on tutkimuksissa osoitettujen terveyshyötyjensä ansiosta erityinen sija terveyden edistämiseen tähtäävässä politiikassa. Väestön jokapäiväiseen liikkumiseen vaikutetaan sekä yhdyskuntarakennetta ohjaavalla että varsinaisella liikuntapolitiisella

päätöksenteolla. On luonnollista, että liikunnan eri käsitteitäkin määritellään usein niiden tuottamien terveysvaikutusten kautta. (Paronen & Nupponen 2010). Seuraavaksi avaan tämän tutkimuksen kannalta olennaiset käsitteet.

Terveyskunnolla tarkoitetaan niitä fyysisen kunnon ominaisuuksia, joilla on vaikutusta ihmisen terveyteen. *Terveysliikunnalla* puolestaan tarkoitetaan kaikkea sellaista fyysistä aktiivisuutta, jonka seurauksena henkilön terveyskunto paranee tehokkaasti ja turvallisesti. Terveysliikunnan käsite pitää sisällään esimerkiksi hyöty-, kunto- ja työmatkaliikunnan. (Fogelholm & Oja 2010.) Tässä tutkimuksessa pyritään muiden tutkimuskysymysten ohella mittaamaan jyvaskyläläisten liikunta-aktiivisuutta, ja sen määrää tarkastellaan näiden kolmen liikuntamuodon avulla.

Hyötyliikunta sisältää arkisiin askareisiin liittyvän perusliikunnan, esimerkiksi kauppaan kävelyn, pihatyöt ja kotitaloustyöt. UKK-instituutin vuoden 2004 liikuntasuosituksen mukaan tällaista liikunta tulisi kertyä 3-4 tuntia viikossa, mielellään päivittäin. (Fogelholm & Oja 2010.) Uusimmassa vuoden 2009 liikuntapiirakassa hyötyliikunta on upotettu muiden kohtalaista rasitusta aiheuttavien liikuntamuotojen sekaan, mutta tämän tutkimuksen kannalta on käytännöllisintä tarkastella hyötyliikuntaa perinteisen mallin mukaisena kevytrasitteisen liikunnan kattokäsitteenä.

Työmatkaliikunta katsotaan usein kuuluvaksi hyötyliikunnan käsitteen alle, mutta tässä tutkimuksessa sitä käsitellään ja mitataan itsenäisenä liikuntamuotona. Tämän tutkimuksen osalta yksi Jyvaskylän kaupungin mielenkiinnon kohteista on asukkaiden työmatkaliikunta-aktiivisuuden kartoittaminen, joten käsitteen irrottaminen hyötyliikunnasta erilliseksi liikuntamuodoksi on tutkimusintressin kannalta perusteltua.

Kolmantena tutkittavana liikuntamuotona on *kuntoliikunta*, joka eroaa hyötyliikunnasta sen intensiteetin ja toistuvuuden tiheyden suhteen. Kuntoliikunta lähentelee henkilön suorituskyvyn maksimia, ja sen kohdalla päivittäinen toistuvuus ei ole yhtä olennaista kuin hyötyliikunnassa. Rasittavaa kuntoliikunta tulisi UKK-instituutin suositusten mukaan harrastaa 1 tunti 15 minuuttia viikossa,

ja lisäksi lihaskunto- ja liikehallintaharjoittelua tulisi tehdä kaksi kertaa viikossa. (Fogelholm & Oja 2010.) Tämän tutkimuksen tavoitteiden kannalta ei ole mielekästä erotella rasittavaa kuntoliikuntaa ja lihaskunto- sekä liikehallintaharjoittelua toisistaan, joten niitä käsitellään yksittäisenä liikuntamuotona kuntoliikunnan käsitteen alla.

Lisäksi tutkimuksessa käsitellään suomalaisessa liikuntatutkimuksessa esiin nousseita liikunnan harrastamisen estäviä tai sitä haittaavia tekijöitä. Näitä aiempia tutkimustuloksia hyödynnetään vertailupohjana tämän tutkimuksen aineistona käytetyn jyvaskyläläisten liikunta-aktiivisuutta ja -tottumuksia käsittelevän kyselytutkimuksen tuloksiin.

2.2 Miten suomalaista liikunta-aktiivisuutta on tutkittu?

Suomalaisen liikuntakäyttämisen tutkimuksen peruskivenä voi hyvällä syyllä pitää Pauli Vuolteen, Risto Telaman ja Lauri Laakson toimittamaa teosta Näin suomalaiset liikkuvat (1986). Vaikka ne johtopäätökset, joihin kirjassa päädytään, ovat monilta osin vanhentuneet 30 vuoden kuluessa, on kyseessä kuitenkin edelleen relevantti teos. Vuolle ym. avaavat lukijalle kattavasti liikunnan käsitteitä, muotoja ja mittaamista, unohtamatta yhteiskunnallisia trendejä kuten liikuntakulttuurin muutokset ja liikunnan talous.

Suomalaisen väestön liikuntakäyttämisen systemaattinen tieteellinen tutkimus alkoi 1970-luvulla. Tällöin aikaisempi tutkimusparadigma laajentui pelkästään lasten ja nuorten liikuntaharrastuksen tutkimuksesta koko väestön ja jopa erityisryhmien liikuntaa kartoittaviin tutkimuksiin. Kaksi ensimmäistä laajaa väestötason tutkimusta olivat LIKES:n ja Jyvaskylän yliopiston yhteistyössä toteuttama *Väestön liikuntakäyttämisen tutkimusohjelma* ja Tilastokeskuksen tekemä *Suomalaisten ajankäyttö*. Näiden tutkimusten pohjalta myös Vuolteen ym. teoksen johtopäätökset on tehty. Tutkimusnäkökulmien muutosten vuoksi 1970-lukua onkin kuvattu liikuntakäyttämisen perusselvityskaudeksi, kun taas 1980-

lukua kuvataan tutkimuskautena, jolloin tavoitteena oli syvällisen tiedon kartuttaminen yksilön liikuntakäyttäytymisestä ja sen suhteesta hänen ympäristöönsä. (Telama & Vuolle 1986.)

Kuten edellä jo todettiin, Vuolteen ym. tulokset suomalaisten liikuntakäyttäytymisestä eivät ole enää luonnollisesti kovinkaan ajankohtaisia, joten niitä käydään tässä tekstissä läpi vain lyhyesti. Tarkoituksena on vain tuoda esiin mistä lähtökohdista suomalainen liikuntatutkimus on ponnistanut, ennen kuin huomio siirtyy tuoreempiin 2000- ja 2010-lukujen tutkimustuloksiin.

Telaman mukaan ensimmäisissä suurissa tutkimuksissa esimerkiksi sukupuolten väliset roolierot tulivat hyvin selkeästi esiin. Miehet tekivät arkipäivinä merkittävästi enemmän ansiotöitä, naisilta eniten aikaa veivät kotityöt. Vastaavasti viikonloppuisin miesten vapaa-aika ja liikuntaan käytetty aika kasvoi huomattavasti, naisten pysytellessä edelleen pääosin kotitöiden parissa. Vapaa-ajan määrässä arkipäivisin ei miesten ja naisten välillä ollut juuri eroja, mutta viikonloppuisin miehillä oli reilusti yli tunti enemmän vapaa-aikaa käytettävänäään verrattuna naisiin. (Telama 1986.)

Työmatkaliikunnan osalta noin kaksi kolmasosaa työssäkäyvistä aikuisista taittoi työmatkansa joko jalan tai polkupyörällä. Tutkimustulokset osoittivat, että kesäaikaan 65 % naisista ja 59 % miehistä kulki työmatkansa fyysisesti aktiivisella tavalla. Talven luvut olivat hieman pienempiä, mutta kattoivat silti yli puolet molemmista sukupuolista. (Telama 1986.) Näitä 30 vuoden takaisia tuloksia on mielenkiintoista verrata tämän tutkimuksen tuottamiin tuloksiin työmatkaliikunnan yleisyydestä.

Sellaista vapaa-ajan liikuntaharrastusta, jota tässä tutkimuksessa kutsutaan kuntoliikunnaksi, harrastivat miehet ja naiset määrällisesti lähes yhtä paljon. Koko väestöstä 1980-luvun suositusten mukaisesti liikkui hieman alle 30 %, ja vastaava määrä oli kerran kuukaudessa tai sitä harvemmin harrastavia. Miesten ja naisten väliltä eroja löydettiin useuden sijasta harjoittelun intensiteetistä. Miesten liikunnassa esimerkiksi hengästyminen ja hikoilu oli yleisempää kuin naisilla.

Lisäksi vaikka harjoittelun useudesta eroja ei löytynyt, liikuntaan käytettäväksi arvioitu aika oli miehillä suurempi kuin naisilla. (Laakso 1986.)

Hyötyliikunnan käsitettä Vuolteen ym. teoksessa ei käytetä, eikä tulosvertailuja tämän liikuntamuodon osalta juuri tehdä. Jotain osviittaa voidaan saada kenties siitä, että naisten laskettiin suorittavan jopa 2/3 lapsiperheiden kotitöistä. Kotiaskareiden määräksi arvioitiin 53 tuntia viikossa perheessä, jossa toinen vanhemmista on kotona, ja 48 tuntia perheissä, joissa molemmat vanhemmat käyvät töissä. Naisten laskennallinen vastuu kotitöistä lapsiperheissä on siis ollut peräti 33 tuntia viikossa. (Telama 1986.) Toisaalta miesten osalta on merkitty runsaasti aikaa kuluvan ”muihin fyysisiin toimintoihin”, joiden tässä yhteydessä voisi kuvitella sisältävän erilaisten fyysisesti raskaiden ulkotöiden lisäksi vaikkapa kalastusta ja metsästystä, eli hyötyliikunnan kaltaisia liikuntamuotoja. Varsinaisia johtopäätöksiä tai vertailukohtia tähän tutkimukseen ei Vuolteen ym. teoksesta kuitenkaan voida hyötyliikunnan osalta tehdä.

2.3 Katsaus suomalaisen liikuntatutkimuksen nykytilaan

Vuolteen ym. teoksen tulosten lyhyen tiivistämisen jälkeen tässä tutkimuksessa siirrytään käsittelemään viime vuosien tutkimustuloksia suomalaisten liikuntaaktiivisuudesta ja -tottumuksista. Seuraavassa luvussa luodaan myös katsaus niihin esteisiin ja kielteisiin tekijöihin, jotka suomalaiset kokevat liikuntaharrastusta vaikeuttaviksi.

Kyselytutkimuksia tehtäessä ja niitä arvioitaessa tulee huomioida se, että niihin vastaavat yleensä innokkaimmin sellaiset ihmiset, joiden elämään kyselytutkimuksen aihe liittyy kaikista kiinteimmin. Suomessa hyvätuloiset ja korkeaan sosioekonomiseen asemaan kuuluvat vastaavat liikuntaharrastukseen liittyviin kyselyihin lähes poikkeuksetta nk. heikompiosaisia aktiivisemmin. (Suomi, 2012, 60.) Voidaankin tehdä johtopäätös, jonka mukaan Suomessa liikunta kuuluu kaikista kiinteimmin juuri nk. hyväosaisten elämänpiiriin.

Tukea johtopäätökselle antaa Kimmo Suomen tutkimus liikuntapalveluiden tasarvosta (2012), jonka mukaan yli 70 000 euroa vuodessa ansaitsevien viikoittainen liikuntamäärä oli huimat 1 tuntia 16 minuuttia suurempi kuin pienimpään tuloluokkaan kuuluvilla (alle 10 000 euroa vuodessa). Samansuuntainen, joskaan ei suoraviivainen, linja kulkee myös näiden kahden ääripään välissä; enemmän ansaitsevat liikkuvat enemmän. Lisätukea havainnolle voidaan hakea sosiaalisesta asemasta. Johtajan ja ylemmän toimihenkilön asemassa olevat henkilöt liikkuvat enemmän kuin mikään muu ryhmä. (Suomi 2012, 63–68.)

Toisaalta tuoreimman tutkimustiedon valossa tulokset muuttuvat, kun liikunnan käsitettä laajennetaan. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen FINRISKI-aineistoon perustuneessa tutkimuksessa tutkittiin hyötyliikunta-aktiivisuuden yhteyksiä eri taustamuuttujiin. Tuloksista kävi ilmi, että kun perinteisen kuntoliikunnan painottamisen sijaan tutkitaan esimerkiksi kotitöiden, lumenluonnin, metsästyksen tai askartelun yleisyyttä, aktiivisimmat liikkujat löytyvät koulutasoltaan toisen asteen koulutuksen suorittaneista ja ammattiasemaltaan työttömistä ja eläkeläisistä. Eroja saattavat selittää esimerkiksi toisen asteen ammattitutkinnon suorittaneiden tee-se-itse –kulttuuri sekä paremmat kädentaidot arjen askareista selviytymiseen verrattuna korkeammin kouluttautuneisiin, ja työttömien sekä eläkeläisten käytettävissä oleva suuri vapaa-ajan määrä verrattuna töissä käyviin. Toisaalta liikunnan arvostus ei ole alhaisessa ammattiasemassa olevilla välttämättä järkevästi korkea, joten liikkumista tapahtuu enemmän huomaamatta arkielämän ohessa kuin varta vasten suoritettuna kuntoliikuntana. (Saarela, Mäki-Opas, Silventoinen & Borodulin, 2015.)

Eroja eri koulutustasojen ja sosioekonomisten ryhmien välisissä liikuntatottumuksissa täydentää Borodulinin (2014) tutkimus, jossa THL:n väestöpohjaisiin terveystutkimuksiin perustuen tutkittiin suomalaisten liikuntakäyttäytymisen muutoksia 30 vuoden ajanjaksolla. Tulosten perusteella korkeammin koulutetut liikkuvat matalasti koulutettuja enemmän nimenomaan vapaa-ajalla, työhön liittyvä fyysinen rasitus on puolestaan korkeampaa matalammin koulutetuilla. Tutkimuksessa käytettyä kolmatta liikunnan muotoa, työmatkaliikuntaa, harrastavat hieman todennäköisemmin korkeasti kuin matalasti

koulutetut, mutta suurempi ero on miesten ja naisten välillä. Täysin inaktiivisten ihmisten osuus, joilla kaikki kolme liikuntamuotoa on raportoitu passiivisiksi, on säilynyt vuosina 1982–2012 suurinpiirtein ennallaan. Tulos vahvistaa oletusta siitä, että ihmiset ovat korvanneet työn vähentyneen fyysisyyden vapaa-ajan liikunnalla. (Borodulin, 2014.)

Yhteenvedona voidaan todeta, että liikunta-aktiivisuuteen ja sen ilmenemismuotoihin vaikuttavat moninaiset sosiaaliset taustatekijät. Korkeimmin koulutetut, keskimääräistä paremmin taloudellisesti toimeentulevat ja korkeassa sosioekonomisessa asemassa olevat liikkuvat varsinkin omaehtoisen kuntoliikunnan osalta muita enemmän, mutta liikunnan käsitteen monipuolinen tarkastelu näyttää myös alemmissa sosioekonomisissa asemassa olevien vapaa-ajan liikunnan määrän aiempaa käsitystä myönteisemmässä valossa.

Tulevaisuudessa haasteeksi nousee liikunnan arvostuksen lisääminen matalasti koulutettujen osalta. Työn automatisoitumisen edetessä yhä pidemmälle, työn tarjoama fyysinen rasitus tulisi korvata vapaa-ajan liikunnalla. Tämän tavoitteen täyttymiseksi omaehtoisen liikunnan arvostuksen tulisi nousta matalasti koulutettujen keskuudessa. Tällainen perusarvoihin liittyvä kasvatustehtävä lienee helpoiten toteutettavissa peruskoulussa. Toisaalta kaikkien ei tarvitse liikkua samalla tavalla. Matalampaan koulutustasoon ja ammattiasemaan yhdistyvä korkea hyötyliikunnan määrä avaa mahdollisuuksia näiden väestöryhmien aktivoimiseen, mikäli resursseja suunnataan hyötyliikuntaa edistäville alueille.

2.4 Hyötyliikunnan, kuntoliikunnan ja työmatkaliikunnan tuoreita tutkimustuloksia

Tässä tutkimuksessa käsiteltäviä kolmea liikunnan muotoa on tutkittu valtakunnallisella tasolla viime vuosina kattavimmin juuri THL:n FINRISKI-tutkimuksissa. THL mittasi vapaa-ajan kuntoliikuntaa kysymyksellä ”Kuinka usein harrastatte vapaa-ajan liikuntaa vähintään 20min niin, että ainakin lievästi hengästytte ja hikoilette?” Kaksi kertaa tai enemmän viikossa tällaista

kuntoliikuntaa harrastavia oli miehistä 67,6 % ja naisista 71,4 % ja koko väestöstä 69,6 %. (Finriski 2012.)

Hyötyliikunnan määrää mitattiin kysymyksellä ”Kuinka monta minuuttia keskimäärin päivässä kävelette, pyöräilette tai teette muuta liikkumista vaativaa vapaa-ajan toimintaa?” Koko valtakunnan tasolla yli 30 minuuttia päivittäin harrastavia hyötyliikkuja oli miehissä 52,2 %, naisissa 64,5 % ja koko väestössä 58,3 %. (Finriski 2012.)

Työmatkaliikunta-aktiivisuutta mitattiin kysymyksellä ”Kuinka monta minuuttia kävelette, pyöräilette, tai kuljette muilla ruumiillista liikuntaa vaativilla tavoilla työmatkoillanne?” Vastaajista 54,4 % ei ollut työelämässä tai kulki työmatkansa moottoriajoneuvolla. Miehissä tämä työmatkaliikuntaa täysin harrastamattomien osuus oli 58,7 % ja naisissa 50,3 %. Yli puoli tuntia päivässä työmatkaliikuntaa harrasti vain 8 % vastaajista. (Finriski 2012.)

2.5 Esteitä liikkumiselle

Valtion, kuntien ja muiden väestöstään huolehtimaan pyrkivien yhteiskunnallisten instanssien on edellä todettu hyödyntävän liikuntaa välineenä muun muassa väestön terveyden edistämiseksi. Onkin helposti ymmärrettävissä, että liikuntaa harrastavien liikuntamotivaatiota kartoittavien kysymysten lisäksi Jyväskylän kaupunkia kiinnostaa tässä tutkimuksessa myös se, miksi osa ihmisistä ei harrasta liikuntaa.

Telaman mukaan syyt vähäiselle liikkumiselle voivat olla joko tunnevaltaisia tai kognitiivis-rationaalisia. Useimmissa tutkimuksissa on oletettu, että syyt ovat pääosin kognitiivis-rationaalisia ja myös tiedostettuja. Erityisen sopivana teoriana liikuntaharrastusta rajoittavien tekijöiden tarkasteluun Telama mainitsee ns. kausaalisen attribuution teorian, jossa selitykset jaetaan sen perusteella, pitääkö henkilö syynä itseään vai ympäristöään. Itsestä johtuvia syitä ovat muun muassa vähäinen kiinnostus ja muut harrastukset, ympäristösyynä voi olla vaikkapa

sopivien harrastusmahdollisuuksien puuttuminen. (Telama 1986b.) Tämän tutkimuksen tulosesiossa liikkumisen esteiksi nousseita tekijöitä tarkastellaan myös tämän teorian valossa.

THL:n tuoreessa aineistossa vähäiseen liikkumiseen vahvimmin yhdistyviä taustatekijöitä ovat korkea ikä, matala sosioekonominen asema, korkea kehon painoindeksi ja heikko terveydentila. Sosioekonominen asema koostuu koulutuksesta, tulotasosta ja ammattiasemasta, joista jokainen on yhteydessä vapaa-ajan liikuntaharrastuksen useuteen. Epäterveellisillä elämäntavoilla ja taustatekijöillä on taipumus kasautua samoille henkilöille ja ne vaikuttavat merkittäväällä tavalla eri väestöryhmien välisten terveyserojen kasvuun. (Borodulin 2014.)

Suomen vuosina 2008–2009 keräämän aineiston mukaan suurin este liikkumiselle oli ajanpuute, jota seurasivat sairaus/kivut, työ/opiskelu sekä perhesyyt/elämäntilanne. Ajanpuute oli esteistä ainut, joka kosketti yli kolmannesta vastaajista (36 %). Tulokset olivat pysyneet koko maan kattavalla väestötasolla pääosin samoina kuin kymmenen vuotta aiemmin toteutetussa tutkimuksessa. (Suomi 2012, 77–79.)

Kimmo Suomen koko maata koskettavista tuloksista poiketen Jyväskylän seudun liikuntasuunnitelmaa varten tuotetun kuntalaiskyselyn perusteella liikkumisen suurimmiksi esteiksi Jyväskylän seudulla muodostuivat liikuntapaikkojen huono sijainti tai niiden puute. Poikkeuksen muodosti seudun keskus eli Jyväskylä itse, jossa suurimmaksi esteeksi koettiin liikuntapaikkojen käyttömaksut. Huomattavaa on kuitenkin se, että Jyväskylän vastaajista peräti 42,6 % ei osannut tai halunnut nimetä liikkumista rajoittavia tekijöitä. (Huovinen & Karimäki 2010, 25.) Eroja koko maan tuloksiin voivat selittää ympäriskuntien osalta harva asutus pinta-alaltaan suurissa kunnissa, ja Jyväskylän osalta kaupungin historia perinteisesti hintavien käyttömaksujen kaupunkina.

Ari Karimäen väitöskirjassa (2001) tutkittiin liikuntarakentamisen sosiaalisten vaikutusten arviointia esimerkkitapauksena Äänekosken uimahalli. Karimäen kyselylomakkeessa kohdistettiin avoin miksi-kysymys myös niille kuntalaisille,

jotka eivät käyttäneet uimahallia lainkaan. Tässä tutkimuksessa suurimpia syitä käyttämättömyydelle olivat etäisyys, terveys ja ajanpuute. Karimäki havaitsi myös vahvan yhteyden etäisyyden ja iäkkyuden välillä; kaukana uimahallista asuvat yli 50-vuotiaat eivät käyttäneet uimahallia lainkaan. (Karimäki 2001, 122.)

Tutkittaessa Jyväskylän ulkoilureittien muutosta, nykytilaa ja kehittämistarpeita, kolme merkittävintä ulkoilureiteillä liikkumista estävää tekijää olivat ulkoilupaikkojen puute (29,4 %), ulkoilupaikkojen huono kunto (26,5 %) sekä etäisyys tai heikot kulkuyhteydet ulkoliikuntapaikoille (26,2 %). Jyväskylän kannalta mielenkiintoista oli, että tässä juuri uuden Jyväskylän muodostamisen jälkeen toteutetussa tutkimuksessa Korpilahden asukkaat kokivat ulkoilureittiensä tilan muita jyvaskyläläisiä huonommaksi. (Puttonen 2011, 72.)

Näistä tutkimustuloksista voimme huomata, että ihmisten kokemiin liikkumisen esteisiin sisältyy kausaalisen attribuution teorian mukaisesti sekä itseen että ympäristöön kohdistuvia syitä. Osaa mainituista tekijöistä, kuten esimerkiksi työtai muita kiireitä voi olla vaikea asettaa kumpaankaan lokeroon. Kiireisyys on ihmisen subjektiivinen kokemus ja siten itsestä johtuva syy, mutta toisaalta kiireen perimmäinen syy on usein ympäristötekijöissä eikä yksilössä itsessään.

Eri tutkimusten tulosten perusteella vaikuttaa siltä, että vähäisen liikuntaaktiivisuuden syyt ovat suhteellisen hyvin tiedossa, joskaan tulokset eivät ole keskenään aivan yhdensuuntaisia. Sen sijaan ne edellytykset, joilla vähän liikkuvat liikkuisivat enemmän ovat jääneet laajalti hämärän peittoon. Voidaan toki olettaa, että edellytykset saavutetaan poistamalla vähäisen liikuntaaktiivisuuden syyt, mutta käytännön sovellettavuuden kannalta olisi tärkeää pureutua vielä perusteellisemmin liikunta-aktiivisuutta edistäviin tekijöihin.

Tässä tutkielmassa yritetään täyttää muun muassa tätä tehtävää, tutkimalla miten vähän liikkuvat harrastaisivat ja käyttäisivät enemmän sellaisia liikuntapaikkoja ja -muotoja, joihin heidän nimeämensä esteet eivät merkittävästi vaikuta. Esimerkiksi jos henkilö ilmoittaa, ettei voi harrastaa jääkiekkoa ystävien tai joukkueen puutteen ja taloudellisten tekijöiden vuoksi, on syytä kartoittaa

hyödyntääkö hän silti esimerkiksi lähiympäristönsä kevyen liikenteen väyliä, ja jos ei, miksi ei.

3 KUNTIEN ROOLI KANSALAISTEN LIIKUTTAJINA

Suomalaisen urheilun, liikunnan ja kunnallishallinnon yhteinen historia yltää pidemmälle kuin maamme itsenäisyys. Kun liikunta laajentui 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa merkittäväksi kansalliseksi joukkoliikkeeksi, urheiluväki ryhtyi vaatimaan kunnilta erilaisten suorituspaikkojen rakentamista ja taloudellisten avustusten myöntämistä. Vastatakseen uudenlaisiin vaatimuksiin ja paineisiin, valtio ja kunnat muodostivat uuden hallinnon alan, urheiluhallinnon. (Ilmanen 2015.) Ensimmäinen varsinainen urheilulautakunta perustettiin Helsinkiin vuonna 1919 kansakoulunopettajien aloitteesta. Jo tämä kunnallisen liikuntahallinnon ensimmäinen vaihe heijasteli kuntien tulevaisuuden roolia liikuntakulttuurissa, sillä liikunnan sosiaaliset, kasvatukselliset ja virkistykelliset ulottuvuudet kulkivat vahvoina kilpaurheilun rinnalla, vaikka lautakunnan nimessä ainoastaan urheilu pääsikin esille. (Ilmanen 1996, 38–40.)

Liikunnan organisointi hallintotasolla oli maailmansotien välisessä Suomessa verrattain nopeaa erityisesti kaupungeissa. Vuoteen 1930 mennessä jo lähes 60 % Suomen kaupungeista oli perustanut urheilulautakunnan. Valtaosa suomalaisista asui kuitenkin tuolloin vielä maalaiskunnissa, ja niistä vain muutama prosentti oli muodostanut urheilu- ja liikunta-asioihin keskittyvän hallintoelimen. (Ilmanen 1996, 41–42.) Kun Suomi hiljalleen toipui toisesta maailmansodasta, ja siirtyi 1960-luvulla ripein liikkein kohti jälkiteollista kaupunkivetoista yhteiskuntaa, myös kunnalliset liikuntapalvelut muuttivat muotoaan. Merkittävä muutos rahoitukseen oli valtion veikkaustuottojen suuntaaminen liikunnan tueksi. Veikkausrahojen rakennusavustuksista valtaosa jaettiin kunnallisiin hankkeisiin, mikä puolestaan loi tarpeen urheiluhallinnolle lähes kaikissa kunnissa. Vuoteen 1962 mennessä Suomeen oli perustettu 530 liikuntalautakunnan kaltaista kunnallista hallintoelintä. Luku kattoi peräti 97 % Suomen kunnista. (Ilmanen 1996, 114.)

Yhteiskunnallisen rakenteen ja rahoitusmallien muuttuminen vaikuttivat myös kunnallisen liikuntapolitiikan tavoitteisiin. 1970- ja 1980-luvuilla Suomesta

rakennettiin pohjoismaista hyvinvointivaltiota, jossa kuntien rooliksi liikunnan osalta muodostui mahdollisimman tasa-arvoisten julkisten palveluiden tarjoaminen. (Ilmanen 2015.) Virallisesti kuntien rooli määriteltiin vuonna 1980 voimaan astuneessa liikuntalaissa. Lain myötä jokaiseen kuntaan perustettiin liikuntalautakunta, jonka virkamiehistöä valtio osittain rahoitti. Valtion ja kuntien yhteistyöstä säädettiin myös liikuntapaikkarakentamisen ja urheiluseura-avustusten osalta. (Ilmanen 1996, 158–162.) Päävastuun varsinaisesta toiminnasta kuntien rakentamalla liikuntapaikoilla kantoi kolmas sektori, eli urheiluseurat ja muut vapaaehtoisorganisaatiot. Suomalaisen liikunnan perinteisen sektorijaottelun kolmanteen osaseen, yksityiseen sektoriin ja sen rooliin liikuntalaki ei ottanut täsmällistä kantaa. (Ilmanen 2015.)

Kunnallisen liikuntahallinnon rajattomilta tuntuvien resurssien kulta-aika jäi lyhyeksi. 1990-luvun alun lama ajoi valtion ja kunnat säästöpolitiikkaan, ja vuosituhannen vaihteen nousukautta seurannut, vuodesta 2008 alkanut pitkäkestoinen laskusuhdanne kuristi julkista rahoitusta entisestään. Valtiotason talouspolitiikan vaihtuminen keynesiläisyydestä uusliberalismiin mitätöi talousteoreettiselta kantilta julkisen sektorin roolia ja korosti yksityisen sektorin tuottamia markkinaperusteisia palveluita. Tällä hetkellä merkittävä osa erityisesti maaseutumaisista kunnista kamppailee suurten ongelmien kanssa liikuntapalveluiden tuottamisessa. Kaiken kaikkiaan liikuntapalvelut ovat eriarvoistuneet huomattavasti sen mukaan, minkälaisessa kunnassa suomalainen asuu. (Ilmanen 2015.)

Uusimmassa vuonna 2015 voimaan astuneessa liikuntalaissa kuntien rooli asukkaidensa liikuttajina on määritelty ensimmäisen luvun viidennessä pykälässä. Lain mukaan kunnan tulee luoda edellytyksiä kuntalaisille pääasiassa kolmella tavalla.

- 1) järjestämällä liikuntapalveluja sekä terveyttä ja hyvinvointia edistävää liikuntaa eri kohderyhmät huomioon ottaen;
- 2) tukemalla kansalaistoimintaa mukaan lukien seuratoimintaa; sekä
- 3) rakentamalla ja ylläpitämällä liikuntapaikkoja. (Liikuntalaki 2015.)

Lisäksi laissa korostetaan poikkihallinnollista yhteistyötä niin kuntien sisällä kuin niiden välilläkin, kuntalaisten vaikutus- ja osallistumismahdollisuuksien

turvaamista sekä kuntalaisten liikunta-aktiivisuuden arviointia (Liikuntalaki 2015). Tämän tutkielman tavoitteena on palvella viimeisenä mainittua kohtaa, kuntalaisten liikunta-aktiivisuuden arviointia ja mittaamista.

3.1 Kuntien vaikutusmahdollisuudet asukkaidensa liikkumiseen

Kunnan toimien vaikutusta asukkaidensa liikunta-aktiivisuuteen on vaikea osoittaa tutkimuksen keinoin, ja on jopa kyseenalaistettu, onko kunnalla ylipäätään vaikutusmahdollisuuksia asukkaidensa liikunta-aktiivisuuden kasvattamiseen. Tuoreessa tutkimuksessa Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) selvitti asiaa yhdistelemällä tietoja kuntalaisten liikunta-aktiivisuudesta kunnan liikunnanedistämisasiäkuutta kuvaileviin tietoihin. Aineisto oli kerätty Alueellisesta terveys- ja hyvinvointitutkimuksesta (ATH) sekä terveydenedistämisasiäkuuden TEAvisari-mittarista. (Saaristo & Ståhl, 2014.) Tutkimuksen tulokset tukivat aiempaa käsitystä siitä, että liikunta on primääristi yksilötason valinta, mutta uutena löydöksenä kyettiin myös osoittamaan kunnan toimien itsenäinen vaikutus kuntalaisten liikunta-aktiivisuuteen. Kunnan vaikutuskeinoiksi luettiin muun muassa liikuntapaikkojen rakentaminen, ryhmäliikunnan järjestäminen, maksupolitiikka ja kaavoitus. Edellytyksinä liikuntaa tukevalle paikallispolitiikalle ovat kuntajohdon sitoutuminen ja eri hallinnonalojen yhteistyö. (Saaristo & Ståhl, 2014.)

Tukea THL:n tulokselle antaa Mäkelän ym. (2014) tutkimus Helsingin liikuntapaikkojen sijainnin ja Helsingin asukkaiden liikunta-aktiivisuuden yhteyksistä. Tutkimuksessa kävi ilmi, että esimerkiksi Itä-Helsingin alueella liikunta-aktiivisuus on kaikkein vähäisintä, samoin kuin liikuntapaikkojen määrä. Toisaalta tulokset eivät olleet täysin johdonmukaisia, sillä tutkimuksessa löytyi myös Luoteis-Helsingin kaltaisia alueita, joilla liikuntapaikkojen vähäisyydestä huolimatta liikunta-aktiivisuus on korkea. Tutkijaryhmän mukaan tätä on mahdollista selittää Lipas-liikuntapaikkatietokannan puutteilla sellaisten liikuntapaikkojen osalta, joita ei ole tarvinnut erikseen rakentaa. Näin ollen voidaan muodostaa ainakin jonkinlainen korrelatiivinen yhteys liikuntapaikkojen

määrän ja liikunta-aktiivisuuden välille. (Mäkelä, Mäki-Opas, Prättälä, Valkeinen & Borodulin, 2014.)

On siis tutkimuksin osoitettu, että kunta voi todella vaikuttaa asukkaidensa liikunta-aktiivisuuteen, ja että aktiivinen liikuntapaikkarakentaminen on yksi keino lisätä tietyn alueen asukkaiden liikunta-aktiivisuutta. Nämä tulokset tarjoavat kuitenkin vasta korkeintaan oikeutuksen kunnan roolille suomalaisessa liikuntakulttuurissa. Ne ovat perustason teesejä, jotka varmistavat sen, että kunnalliseen liikuntapolitiikkaan on ylipäätään mielekästä uhrata resursseja. Poliitikot ja virkamiehet tarvitsevat kuitenkin päätöksentekonsa avittajaksi tarkempaa ja spesifimpää tietoa. Kuinka kunnan onnistumista liikuntapalveluiden tuottamisessa voisi luotettavasti mitata ja seurata uuden liikuntalain edellyttämällä tavalla?

Suomalaisista kunnista enemmistö käyttää asukkaidensa liikkumisen seurantatietoina liikuntapaikkojen käyntitietoja, urheiluseurojen toimintaan osallistuvien määrää ja asukkaiden tyytyväisyyttä kunnan liikuntapaikkoihin ja -palveluihin. Kunta pystyy kuitenkin tuottamaan asukkaidensa tarpeista lähteviä liikuntapalveluita vain, jos sillä on tietoa myös kuntalaisten liikunta-aktiivisuudesta. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos on kehittänyt tätä tarvetta täyttämään TEAviisari-mittarin, joka tuottaa parillisina vuosina kuntakohtaista tietoa liikunnan edistämisestä. (Hakamäki, Aalto-Nevalainen, Niemi & Ståhl, 2014.)

Vuoden 2014 tulosten perusteella liikunnan edistäminen huomioidaan yhä useammin kunnan yleisessä strategiajohtamisessa. Sen sijaan sosiaali- ja terveydenhuollossa liikuntaa käsitellään vähäisesti, vaikka yleisen tiedon perusteella liikunta on yksi tärkeimmistä hyvinvointiin ja terveyteen vaikuttavista tekijöistä. Ongelmaa selittää kenties se, että yli neljäsosassa kunnista ei ollut poikkihallinnollista työryhmää, joka käsittelisi liikunnan edistämistä yli hallintorajojen. Vuoden 2015 alussa voimaan astunut uusi liikuntalaki nimenomaisesti korostaa poikkihallinnollisen yhteistyön merkitystä liikunnan peruspalveluluonteen turvaamiseksi. (Hakamäki ym. 2014.)

Valtaosa kunnista on määritellyt tavoitteet ja toimenpiteet liikunnan edistämiseksi. Sen sijaan mittarit edistämisen seuraamiseen oli valittu vain puolessa kunnista, ja tätä kautta myös liikunta-aktiivisuuden mittarit olivat heikolla tolalla. Yleisimpiä seurantamittareita olivat aikaisemmin mainitut liikuntaseuratoimintaan osallistuvien nuorten määrä ja liikuntapaikkojen käyntitiedot. Konkreettisenä esimerkkinä tarjolla olevan tiedon hyödyntämättä jättämisestä voidaan esittää Kouluterveyskysely, joka tarjoaa tietoa lasten ja nuorten liikunta-aktiivisuudesta lähes kaikissa kunnissa. Vain hieman yli puolet kunnista seurasi lasten ja nuorten liikunta-aktiivisuutta vähintään kahden vuoden välein. (Hakamäki ym. 2014.)

4 KUNNALLINEN LIIKUNTASUUNNITTELU SUOMESSA

Liikuntasuunnittelulla tarkoitetaan suunnitteluprosessia, jossa sosiaalisille ryhmille ja yksilöille kehitetään sopivia liikuntatoimintoja niihin hyvin soveltuvissa liikuntapaikoissa. Liikuntasuunnittelu luetaan osaksi yhdyskuntasuunnittelua, ja siihen sisältyvät edellisen virkkeen kuvauksen mukaisesti sosiaalinen, funktionaalinen ja fyysinen ulottuvuus. (Suomi 1998, 42.)

Liikuntasuunnittelun juuret Suomessa ulottuvat viime vuosisadan alkupuolelle. Modernin urheiluliikkeen kasvaessa 1900-luvun alussa liikuntasuunnittelu oli kuitenkin hyvin erilaista kuin tänä päivänä, sillä se piti sisällään pääosin kaupunkien yksittäisten liikuntalaitosten rakennusteknistä suunnittelua. Ennen toista maailmansotaa vallitsevana suuntauksena oli keskittäminen, jossa merkittävät urheilulaitokset keskitettiin suuriin kaupunkiin rakentamalla runsaasti muun muassa yleisurheilukenttiä. Toisen maailmansodan jälkeen siirryttiin hajauttamisen aikakauteen, jolloin liikuntasuunnittelu suoritettiin pääasiassa kilpaurheilun ehdoilla, ja liikuntapaikkarakentaminen keskittyi niille alueille, joissa oli aktiivista urheiluseuratoimintaa. 1970-luvun jälkeen hajasijoituksesta siirryttiin 1980-luvun nousukauden standardisuunnitteluun, joka nojasi väestömääriin perustuvaan normijärjestelmään. Tietyn suuruiselle ihmismassalle voitiin suositella normijärjestelmän perusteella tietynlaisia liikuntamahdollisuuksia. Normijärjestelmä oli tärkeässä roolissa kun kuntiin ja muihin julkisen vallan organisaatioihin luotiin erilaisia liikunnan rahoitusjärjestelmiä. (Suomi 1998, 11.)

1980-luvun asiantuntijuuteen, rationaalisuuteen ja tieteellisyyteen perustuva suunnittelu ei kuitenkaan kyennyt vastaamaan sille asetettuihin odotuksiin, ja kansalaisten usko asiantuntijavaltaan alkoi murentua. Liikuntaa laajemmassa mittakaavassa kuntalaisten osallistumismahdollisuuksien korostamiseen vaikutti ennen kaikkea kaupungistuminen ja maaseudun rakennemuutos. Näiden muutosten myötä maaseudun kylät tyhjenivät ja kaupunkiin muodostui lähiöitä, mistä seurauksena oli eristäytymistä, yksityistymistä ja vieraantumista. Tätä

lievittämään ja osallistumista edistämään kehitettiin muun muassa kaupunginosa- ja kylätoimintaa. (Salmikangas 2004, 68–69.)

Normijärjestelmä joutui myös liikunnan piirissä ankaran kritiikin kohteeksi 1980-luvulla, kun liikuntapalvelujen varsinaisten käyttäjien huomattiin jäävän syrjään suunnittelusta ja päätöksenteosta. Kritiikki toimi ensiaskeleena kohti osallistuvaa suunnittelua, joka ponnisti kahdesta Michel Fagencen ”Citizen Participation in Planning” -teoksen perusperiaatteesta: suorasta demokratiasta ja yleisestä edusta. Suora demokratia hyväksyi liikuntapalveluiden käyttäjät täysivaltaisina jäseninä mukaan suunnitteluprosessiin, yleistä etua puolestaan edusti sen hetkisen näkemyksen mukaan liikuntasuunnittelu koko väestön liikuntaharrastuksen ehdoilla, aiemman kilpaurheilupainotuksen sijaan. Lisää teoreettisia vaikutteita ammennettiin muun muassa Andy Thornleyn ja A.R. Longin teoksista. Heidän tutkimustensa avulla suomalaisessa liikuntasuunnittelussa huomattiin muun muassa, että julkinen osallistuminen johtaa nopeampaan suunnitteluprosessiin ja päätöksentekoon byrokratian vähentyessä, ja että suunnittelussa on huomioitava hyvin erilaisten intressiryhmien tarpeita. Suomessa merkittävimiksi eri intressien pääryhmiksi nousivat julkinen, yksityinen ja kolmas sektori. (Suomi 1998, 12–13.)

Suunnitteluprosessia, jossa tavanomaisesti oli mukana edustajia näistä kaikista kolmesta ryhmästä, ryhdyttiin kutsumaan yhteissuunnitteluksi. (Suomi 1998, 12–13.) Yhteissuunnittelussa mukana olevat eri osapuolet ovat toiminnan subjekteja, eli heille tarjotaan mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Yhteissuunnittelussa pyritään noudattamaan yhteisiä pelisääntöjä, ja siihen sisältyy osallisuuteen liittyviä elementtejä kuten valta, vastuu ja luottamus. Parhaimmillaan yhteissuunnittelu kasvattaa sitä hyödyntävän yhteisön sosiaalista pääomaa. (Salmikangas 2004, 95, 98–100). Osallistamisen ja yhteissuunnittelun tärkeys on huomioitu myös lainsäädännössä, sillä esimerkiksi vuoden 1995 kuntalaki painottaa kuntalaisten suoran osallistumisen ja vaikuttamisen merkitystä (365/1995).

1990-luvun alkupuolella liikuntasuunnittelussa ryhdyttiin hyödyntämään tietokoneita ja eri sektorit läpäisevää poikkihallinnollista yhteistyötä. Tietokoneet

mahdollistivat suunnittelun nopeuttamisen paikkatietojärjestelmiä hyödyntämällä, ja eri hallintosektoreista yhteistyössä toimivat tyypillisesti liikunta-, nuoriso-, kulttuuri- ja virkistyssektorit. Vuosikymmenen alussa koetulla syvällä lamalla oli vaikutuksensa myös liikuntasuunnitteluun. Tiukentunut taloudellinen tilanne vaikeutti laajojen, kokonaisia kaupunkeja käsittävien suunnitelmien toteuttamista, ja esimerkiksi liikuntatieteellisen tiedekuntansa myötä liikuntasuunnittelun lippulaivakaupunkina Suomessa toimineessa Jyväskylässä jouduttiin käytännössä siirtymään osittaisuunnitteluun, jossa suunnitteluhankkeet olivat rajoittuneet tietylle alueelle tai tietyn teeman ympärille. (Suomi 1998, 13–14.)

Uusi vuosituhat toi mukanaan uusia tuulia myös liikuntasuunnitteluun. Suunnittelu on edelleen pääosin aluekohtaista ja paikallista, mutta yksityisen sektorin rooli erilaisten hankkeiden tilaajana ja rahoittajana on kasvanut. (Rajaniemi 2005, 37–38.) Vuonna 2014 Suomessa oli Lipas-tietopankin tietojen perusteella 33 178 liikuntapaikkaa, joista omistajatiedot löytyivät 85 prosentista paikkoja. Kunnat omistivat niistä peräti 81,3 %, rekisteröidyt yhdistykset 6,7 %, yksityiset yritykset 4,4 % ja muut tahot, kuten säätiöt ja valtio 7,6 %. (Lipas 2014, Laineen 2014, 82 mukaan) Hallituksen esityksessä uudeksi liikuntalaiksi esitettiin vuonna 2014, että kunnissa on noin 32 000 liikuntapaikkaa, joista noin 75 % kuuluu kuntien omistuksiin (HE 190 / 2014 vp, 9). Lipas-tietojärjestelmässä liikunnan peruspalveluiksi on nimetty uimahallit, pallokentät, jäähallit, kävelyreitit, kuntoradat, lähiliikuntapaikat, yleisurheilukentät ja kuntosalit (Lipas 2014). Näistä peruspalveluista erityisesti jäähallit, kuntosalit ja uimahallit ovat merkittävässä määrin yksityisen sektorin omistuksessa (Laine 2014, 83). Voidaan olettaa, että tulevaisuudessa myös kunnallisessa liikuntasuunnittelussa yhteistyö ja vastuiden jako muiden sektoreiden kanssa kasvaa entisestään.

4.1 Liikuntasuunnitelmien yleisyys Suomessa

Liikuntasuunnitelmien yleisyyttä suomalaisissa kunnissa on kartoitettu Kimmo Suomen johtamana kahteen otteeseen, vuosina 1998 ja 2014. Näissä kartoituksissa

liikuntasuunnitelmat on jaoteltu fyysisiin, sosiaalisiin, toiminnallisiin, hallinnollisiin, taloudellisiin ja liikuntapoliittisiin liikuntasuunnitelmiin.

Fyysisellä liikuntasuunnitelmalla tarkoitetaan erilaisiin liikuntapaikkoihin ja -tiloihin kohdistuvaa suunnitelmallisuutta. *Sosiaalinen* liikuntasuunnittelu puolestaan sisältää kunnan tai kaupungin liikuntapalveluiden yhteistyön ja sosiaalisen organisoitumisen eri toimijoiden, esimerkiksi paikallisten urheiluseurojen, kanssa. *Toiminnallinen* puoli kattaa kunnan järjestämät, ostamat, tarjoamat ja hankkimat liikuntapalvelut. *Hallinnollinen* liikuntasuunnittelu sisältää organisaation kehittämisen ja poikkihallinnollisen yhteistyön. *Taloudellista* liikuntasuunnittelua ovat muun muassa budjetointi, erilaiset käyttömaksut, valtionavut ja -osuudet, sekä ylipäätään menojen ja tulojen suunnitelmallinen virtaus. *Liikuntapoliittisella* liikuntasuunnitelmalla ymmärretään tässä yhteydessä kokonaisvaltaista kaikki edelliset osa-alueet kattavaa suunnitelmaa, joka on ajallisesti ohjelmoitu ja ylisektoriaalinen. (Suomi, Lee & Kotiranta 2015.)

Vuosien 1998 ja 2014 vertailun perusteella kaikkien yllämainittujen liikuntasuunnitelmien yleisyys suomalaisissa kunnissa on ollut kasvamaan päin. Fyysinen suunnitelma löytyi jo viime vuosituhannen lopussa lähes kaikista Suomen kunnista, ja niiden osalta kasvu onkin ollut vähäistä, 92 prosentista 95 prosenttiin. Sama koskee taloudellista suunnittelua, jota tehtiin vuonna 1998 95 prosentissa kunnista ja 2014 peräti 99 prosentissa. Hallinnollinen suunnittelu on sekin sangen yleistä, siinä kasvua on tapahtunut 83 prosentista 90 prosenttiin. Sosiaalisissa liikuntasuunnitelmissa kasvua on tapahtunut 44 prosentista 54 prosenttiin, toiminnallisissa niin ikään noin kymmenen prosenttiyksikköä eli 57 prosentista 68 prosenttiin. Mielenkiintoinen huomio on se, että osa-alueet huomioivan liikuntapoliittisen suunnittelun osalta kasvu on ollut kaikkein suurinta, sillä ne ovat lisääntyneet 42 prosentista 59 prosenttiin. (Suomi, Lee & Kotiranta 2015.) Voidaankin todeta, että kunnalliset toimijat ovat noin 15 vuoden tarkastelujaksolla yhä paremmin huomioineet eri näkökulmat liikuntasuunnittelussaan. (Taulukko 1.)

Taulukko 1. Liikuntasuunnitelmien esiintyminen prosentuaalisesti Suomen kunnissa (N=308) vuosina 1998 ja 2014. (Suomi 2015)

VUOSI	FYYSINEN	SOSIAALINEN	TOIMINNALLINEN	HALLINNOLLINEN	TALOUDELLINEN	LIIKUNTAPOLIITTINEN
1998	92	44	57	83	95	42
2014	95	54	68	90	99	59

5 JYVÄSKYLÄ LIIKUNTAKAUPUNKINA

Tämä tutkimus pyrkii analysoimaan Jyväskylän asukkaiden liikuntatottumuksia ja vertailemaan niitä kansallisiin tutkimustuloksiin. Seuraavissa alaluvuissa avaan lyhyesti sitä elinympäristöä, jossa jyvaskyläläiset asuvat ja tarkastelen liikunnan roolia ja merkitystä Jyväskylän kaupungille.

5.1 Jyväskylän kaupungin alue ja väestörakenne

Jyväskylän on Keski-Suomen maakuntakeskus ja asukasluvultaan Suomen seitsemänneksi suurin kaupunki, taajamana jopa viidenneksi suurin (Tilastokeskus 2013). Vuonna 1837 perustettu kaupunki on kokenut historiansa aikana useita kuntaliitoksia, joista viimeisin oli vuonna 2009, jolloin Jyväskylän kaupunki kuntana ja Jyväskylän maalaiskunta lopetettiin, ja muodostettiin uusi Jyväskylän kunta, johon myös Korpilahti liittyi. Liitoksen myötä Jyväskylän nykyinen asukasluku on noin 136 000 ja pinta-ala 1 466,35 km².

Jyväskylä jaetaan 14 suuralueeseen, joista alueet 01-08 muodostavat vanhan Jyväskylän kaupungin alueen (kuva 1). Alue 09 on Säynätsalon entinen kunta, alueet 10–13 ovat entisen Jyväskylän maalaiskunnan alueita ja alue 14 on Korpilahden entinen kunta. Yhä itsenäinen Muuramen kunta jää etelästä ja idästä Korpilahden, pohjoisesta vanhan Jyväskylän alueen ja lännestä Päijänteen ympäröimäksi.

Kuva 1. Jyväskylän suuraluejako.

Maantieteeltään kaupunki on vesistöjen ympäröimä, sillä se sijaitsee Jyväsjärven, Palokkajärven ja Tuomiojärven välisellä kannaksella. Etelässä levittäytyy Päijänne, johon Jyväsjärvi on yhteydessä Äijälänsalmen kautta. Kaupungin maasto on mäkistä, tunnetuin maankohouma lienee kantakaupungin halkaiseva Harju. Vain muutaman kilometrin päässä ydinkeskustasta sijaitsee Laajavuoren laskettelu- ja vapaa-aikakeskus.

Jyväskylän elinkeinorakenteen osalta kaupungin työttömyysluvut ovat olleet 2010-luvulla korkeat. Vuoden 2015 keskimääräinen työttömyysaste Jyväskylässä oli 17,6 % (Jyväskylä Pähkinänkuoressa 2016). Luku on huomattavan korkea verrattuna muuhun Suomeen, sillä koko maan keskimääräinen työttömyysaste vuonna 2015 oli vain 9,4 % (Työllisyys ja työttömyys vuonna 2015). Jyväskylän 59 942 työpaikasta 0,9 % oli alkutuotannon, 17,5 % jalostuksen ja 80,7 % palvelualan työpaikkoja. Kaupungin suurimpia työnantajia olivat Jyväskylän

kaupunki, Keski-Suomen sairaanhoitopiiri sekä Jyväskylän yliopisto. (Jyväskylä Pähkinänkuoressa 2016.)

Koulutusmahdollisuuksiltaan Jyväskylä on Suomen kärkeä. Tavanomaisen kaupunkitarjonnan eli perus-, ammatti- ja lukiokoulutuksen lisäksi kaupungissa sijaitsevat Jyväskylän ammattikorkeakoulu ja Jyväskylän yliopisto. 8000 opiskelijan ammattikorkeakoulun koulutustarjonta painottuu biotalouden, uudistuvan kilpailukyvyn, perheiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen, kyberturvallisuuden ja innovatiivisen oppimisen aloille (JAMK 2015). Lähes 15 000 opiskelijan ja 2 600 työntekijän yliopisto puolestaan tarjoaa monipuolista korkeakoulutusta humanistisen, informaatioteknologian, kasvatustieteiden, liikuntatieteiden, matemaattis-luonnontieteiden, kaupallisten ja yhteiskuntatieteiden aloilta. Jyväskylän asukkaista 77,2 % on suorittanut vähintään keskiasteen tutkinnon, koko maan vertailuluvun ollessa 70,2 %, kun taas korkeakoulututkinnon jyvaskyläläisistä on suorittanut 34,8 %, koko maan osalta vastaava luku on 29,7 %. (Jyväskylä Pähkinänkuoressa 2016.)

Jyväskylän väestörakenne on ikääntyvä. Yli 65-vuotiaiden osuus kaupungin väestöstä on kasvanut 2010-luvulla noin viidellä tuhannella asukkaalla, ja yhteensä yli 65-vuotiaita jyvaskyläläisiä oli vuonna 2015 23 318, mikä muodostaa 17 % kaupungin väestöstä. (Jyväskylän kaupungin väestöarvio 2015.) Luku on hieman koko maan vertailulukua matalampi, sillä koko Suomessa yli 65-vuotiaita on 19,9 % maan väestöstä (Väestöennuste 2015).

Jyväskylän kaupunkistrategiassa Jyväskylä määritellään vireäksi ja monimuotoiseksi koulutuksen, osaamisen, kulttuurin ja liikunnan keskuksiksi, kauniin luonnon ja arkkitehtuurin kaupungiksi. Strategiassa kaupungin arvoiksi ja periaatteiksi listataan luottamuksen lisääminen yhdessä tekemisellä ja osallistumisella, rohkeus ja luovuus sekä välittäminen omasta kunnosta ja terveydestä, läheisistä, ympäristöstä ja huomisesta. (Jyväskylän kaupunki 2014.)

Asukkailleen Jyväskylä pyrkii strategiansa mukaan tarjoamaan edellytykset aktiiviseen ja hyvinvoivaan elämään. Elinkeinoelämässä tavoitteeksi asetetaan vetovoimaisen koulutus-, osaamis- ja tapahtumakeskuksen muodostaminen ja

kasvuyritysten tukeminen. Strategiassa painotetaan myös resurssiviisautta ja taloudellisen, sosiaalisen ja ekologisen kestävyuden huomioimista kaikessa toiminnassa. (Jyväskylän kaupunki 2014.)

5.2 Liikunnan asema Jyväskylässä

Jyväskylä on jo pitkään pyrkinyt markkinoimaan itseään yhtenä Suomen liikunta- ja urheiluelämän keskuksena. Huippu-urheilun näkökulmasta kaupungilla on pitkät ja menestyksekkäät perinteet erityisesti palloilu- ja hiihtolajeissa sekä yleisurheilussa. Yksittäisistä tapahtumista eri nimillä järjestetty rallin MM-sarjan osakilpailu, nykyinen Neste Oil Ralli, lukeutuu koko Pohjoismaiden suurimpiin yleisötapahtumiin (Neste Oil Ralli 2015). Akateemisen tutkimuksen näkökulmasta Suomen ainoa liikuntatieteellinen tiedekunta on kohottanut Jyväskylän erityisasemaan. Yliopiston ympärille on kehittynyt Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskuksen (KIHU), Gerontologian tutkimuskeskuksen (GEREC) ja Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiön (LIKES) kaltaisia valtakunnallisesti ja jopa kansainvälisesti merkittäviä tutkimuskeskuksia. Vastaavia liikunta- ja terveystutkimuksen keskuksia löytyy koko Euroopasta vain muutamia, Saksassa Heidelbergin ja Kölnin alueilla ja Ranskassa Rhône-Alpesin hallintoalueella, Iséren departementissa (Suomi, 2000).

Jyväskylä on yksi niistä Suomen kunnista, joissa liikunta ja sen edistäminen on sisällytetty yleiseen kaupunkistrategiaan. Kaupunginvaltuustossa 15.12.2014 hyväksytty strategia pitää sisällään muun muassa seuraavat kohdat.

”Luomme mahdollisuuksia ja kannustamme omatoimisen liikunnan ja kulttuurin harrastamiseen.” (Jyväskylän kaupunki, 2014.)

”...liikunnan ja hyvinvoinnin huippuosaamista sovelletaan elinkeinoelämän monipuolistamiseksi.” (Jyväskylän kaupunki, 2014.)

Seuraavaksi käsittelemme kolmea kaupunkistrategian teemoihin liittyvää esimerkkitapausta. Omatoimista liikuntaa Jyväskylässä on pyritty edistämään muun muassa lähiliikuntapaikkarakentamisella ja urheiluseuratoiminnan ulkopuolella oleviin nuoriin kohdistetulla LiikuntaLaturi-ohjelmalla. Lähiliikuntapaikat ovat olleet painopisteasemassa kansallisessa liikuntapaikkarakentamisessa vuodesta 2001 (Lähiliikuntapaikkojen kehittämisohjelma 1/2013). Liikuntalaturi-projekti on ollut käynnissä vuodesta 2011. Se toimi ensin kolme vuotta kehityshankkeena, ja integroitiin sitten osaksi kaupungin liikuntapalveluja. Elinkeinoelämän monipuolistamiseen liittyy parhaillaan käynnissä oleva Hippos 2020 –projekti, jossa Hippoksen alueen rakenne ja palvelutarjonta on tarkoitus uudistaa täysin.

5.2.1 Lähiliikuntapaikat Jyväskylässä

Lähiliikuntapaikoilla tarkoitetaan “laajoille käyttäjäryhmille soveltuvia, monipuolisia, liikkumaan innostavia ja viihtyisiä liikuntapaikkoja, jotka sijaitsevat asuinalueilla käyttäjiensä helposti saavutettavissa”. (Lähiliikuntapaikkojen kehittämisohjelma 1/2013.) Nuori Suomi palvelut Oy:n toteuttaman tutkimuksen perusteella Jyväskylän lähiliikuntaolosuhteet ovat kansallista keskiarvoa parempia päiväkotij- ja alakoulupihoilla. Valtakunnallista keskiarvoa tasoltaan edustivat ylä- ja yhtenäiskoulujen pihat. Puistokohteiden valtakunnallinen vertailu ei ollut aineiston puutteellisuuden vuoksi mahdollista, mutta Jyväskylän runsas toimintapuistotarjonta ansaitsi kehuja Nuoren Suomen tutkimuksessa. Sen sijaan valtionavustuksella rakennettuja lähiliikuntapaikkoja Jyväskylässä oli pystytetty 2000-luvulla vain kolme, kun esimerkiksi Kuopiossa vastaava luku oli kymmenen. Näin ollen voidaan todeta, että ainakin tämän valtionavusteisen rahoitusmallin hyödyntämisessä Jyväskylä on ollut varsin passiivinen. (Lähiliikuntapaikkojen kehittämisohjelma 1/2013.)

Jyväskylän alueellisessa tarkastelussa kaupunki jaettiin pohjoisiin, keskisiin ja eteläisiin asukaskeskittymiin. Tulosten perusteella eteläinen alue on hieman muita jäljessä lähiliikuntapaikkojen olosuhteiden mittarilla. Erityisiksi painopistealueiksi raportin mukaan tulisi nostaa kantakaupunki, Kuokkala ja Tikkakoski.

Yhteenvedossa Jyväskylän lähiliikuntaolosuhteet arvioitiin kokonaisuudessaan hieman kansallista keskiarvoa paremmiksi. (Lähiliikuntapaikkojen kehittämisohjelma 1/2013.)

5.2.2 LiikuntaLaturi

LiikuntaLaturi-projekti aloitettiin 16.5.2011 Jyväskylän kaupungin kehityshankkeena. Hankkeen tavoitteena oli tarjota passiivisille, urheiluseuratoiminnan ulkopuolisille nuorille mahdollisuus matalan kynnyksen liikuntatoimintaan. Ennen LiikuntaLaturia Jyväskylän kaupungilta puuttui nuorille suunnattu terveyttä edistävä liikuntatuote. (LiikuntaLaturi loppuraportti 2014.)

Hanke oli suunnattu 13–19-vuotiaille nuorille, ja se toteutettiin yhteistyössä paikallisten urheiluseurojen kanssa. Kaupunki teki seurojen kanssa ostopalvelusopimuksen liikuntavuorojen suunnittelusta ja järjestämisestä. Hankkeen toteutuksessa kiinnitettiin huomiota myös poikkihallinnolliseen yhteistyöhön esimerkiksi kaupungin organisaation sisäisen viestinnän osalta. (LiikuntaLaturi loppuraportti 2014.)

Keväällä 2014 päättynyt hanke oli onnistunut. Vajaan kolmen vuoden aikana LiikuntaLaturin kävijämäärät kasvoivat vakuuttavaa vauhtia: syksyllä 2011 toimintaan osallistui 128 paikallista nuorta, ja hankkeen päättäneellä kevätkaudella 2014 osallistujia oli peräti 829. Hankkeen päättymisen jälkeen sen toimintaa on jatkettu Jyväskylän liikuntapalveluiden kautta. (LiikuntaLaturi loppuraportti 2014.)

5.2.3 Hippos 2020

Liikunnan huippuosaamista elinkeinoelämän välineenä Jyväskylän kaupunki pyrkii soveltamaan Hippos 2020 -visiossa. Kaupungin tavoitteena on osittain yksityisellä rahoituksella rakentaa Hippoksen alueesta vuoteen 2020 mennessä “kansainvälisesti ja valtakunnallisesti merkittävä monipuolisen perusliikunnan,

liikuntatutkimuksen ja -kehityksen, kilpaurheilun ja hyvinvointipalvelujen keskus, niihin liittyvine tukitoimintoineen” (Hippos 2020).

Hippos on luonnollinen kohde liikunnan ja elinkeinoelämän yhdistävälle suurprojektille, sillä sen rooli kaupungin liikunta- ja urheilukeskuksena on ollut hyvin merkittävä 1910-luvun alusta alkaen. Aiemmin lehmien laidunmaana ja köyhälistön asuinseutuna toiminut Köyhälammen alue sai uuden luonteen ja nimen, kun Keski-Suomen hevosjalostusystävät vuokrasivat alueen ravikilpailuita varten. Nimi Hippos tuli Antiikin Kreikasta, ja se on hevosurheilun poistumisesta huolimatta kulkenut alueen mukana aina tähän päivään asti. (Huovinen 2009, 155–159.)

Kaupungin heikkojen harjoitusolosuhteiden vuoksi urheilutoiminta Hippoksella monipuolistui nopeasti, ja alueella järjestettiin muun muassa yleisurheilu-, hiihto- ja luistelukilpailuja. 1940- ja 1950-luvuilla Hippokselle kaavailtiin pallokenttiä ja sisäurheilutiloja, mutta tiukan taloustilanteen vuoksi hanke ei toteutunut. Vasta kun liikuntatieteellinen tiedekunta päätettiin 1960-luvun alussa sijoittaa Seminaarinmäen kampusalueelle, Hippoksen liikuntapaikkarakentaminen käynnistyi toden teolla. 1970-luvulla alueelle rakennettiin esimerkiksi tekojäärata, tenniskentät ja monitoimitalo. Myös pesäpalloilijat siirtyivät Harjulta Hippokselle, kun nurmikentillä pelaaminen kiellettiin vuonna 1966. Nämä muutokset nostivat Hippoksen liikuntapaikkatarjonnan ja liikuntapalvelurakenteen uudelle tasolle, ja Huovisen mukaan ”Hippoksen asema kaupungin urheilu- ja liikuntatoiminnan keskuksena ei sen jälkeen ole ollut epäselvä.” (Huovinen 2009, 160–165.)

Viimeisten vuosikymmenten aikana merkittäviä hankkeita Hippoksen alueella ovat olleet muun muassa liikunta- ja terveyslaboratorion, Hipposhallin sekä harjoitusjäähallin rakentaminen vuosina 1989–1992, ja nykyinen hyvinvointiteknologian tarpeisiin vastaava rakentaminen ja maankäytön suunnittelu. Uutta lähestymistapaa edustaa niin ikään alueen tarkastelu laajana mutta yhtenäisenä kokonaisuutena. Nykyään Hippoksen alueella on vuosittain noin 2,3 miljoonaa liikuntaharrastajien käyntikertaa, ja opiskelu-, kulttuuri- ja tapahtumakäyttö on volyymitaan samaa luokkaa. Yhteensä vuosittaisia käyntikertoja on siis noin 5 miljoonaa. (Huovinen 2009, 230–231.)

6 LIKUNTASUUNNITTELU JYVÄSKYLÄSSÄ

Jyväskylän liikuntasuunnitteluun on läpi sen historian vaikuttanut suuresti vuonna 1968 perustetun liikuntatieteellisen tiedekunnan läsnäolo Jyväskylän yliopistossa (Huovinen 2009, 108). Yliopiston professoreja, tutkijoita ja opiskelijoita on hyödynnetty liikuntasuunnitelmien teossa jo 1970-luvulta lähtien. Jyväskylän kaupungilla oli toki liikuntapaikkojen rakentamista koskeva ohjelma jo vuodesta 1948 eteenpäin, mutta ensimmäistä varsinaista liikuntasuunnitelmaa ryhdyttiin valmistelemaan vuonna 1973, ja sitä ryhdyttiin toteuttamaan vuodesta 1975 (Markkanen & Nygård 1989, 89). Suunnitelman tavoitteena oli antaa kokonaisvaltainen kuva Jyväskylän liikunnan sen hetkisestä tilanteesta ja kehitysnäkymistä. Ensimmäinen suunnitelma oli varsin perusteellinen selvitys liikuntatoimintojen lähtökohdista ja suunnitteluperiaatteista, sillä vastaavaa kokonaissuunnitelmaa ei ollut aikaisemmin laadittu. (Jyväskylän kaupungin liikuntapaikkasuunnitelma 1983–1988.)

Suunnitelman tavoitteiksi nimettiin muun muassa liikuntasuunnittelun ja muun yhdyskuntasuunnittelun niveltäminen toimivaksi kokonaisuudeksi sekä liikunnan peruspalveluiden turvaaminen kaikille kuntalaisille esimerkiksi liikuntapuistoverkoston rakentamisen myötä. Suunnitelman ansioksi laskettiinkin Jyväskylän muuttuminen urheilukaupungista jokaista kuntalaista koskevaksi liikuntakaupungiksi. (Jyväskylän kaupungin liikuntapaikkasuunnitelma 1983–1988.)

Jyväskylän ensimmäisen liikuntasuunnitelman piti kattaa vuodet 1975–1985. 1980-luvun alkupuolella sen katsottiin kuitenkin vanhentuneen siinä määrin pahasti, että liikuntasuunnittelija Hannele Portmanin johdolla kaupungille tehtiin uusi suunnitelma vuosille 1983–1988. Siinä liikuntatoimen päämääräksi kirjattiin tasapuolinen omakohtaiseen liikuntaan osallistumisen mahdollisuuksien turvaaminen kaikille kuntalaisille, asuinpaikasta, terveydentilasta, varallisuudesta, sosiaalisesta asemasta tai muista vastaavista seikoista riippumatta. (Jyväskylän kaupungin liikuntapaikkasuunnitelma 1983–1988.)

Lisäksi suunnitelmassa määriteltiin erillisiä alatavoitteita toiminnalliselle sektorille ja liikuntapaikkarakentamiseen. Niin ikään suunnitelmassa korostettiin jälleen liikuntatoimen ja –suunnitelman roolia koko Jyväskylää koskevan yhdyskuntasuunnittelun osana. Esimerkiksi yhtenäisen kevyen liikenteen väylien verkoston rakentaminen koettiin koko kaupunkia koskevaksi projektiksi, johon liikuntatoimi pyrki parhaansa mukaan vaikuttamaan. (Jyväskylän kaupungin liikuntapaikkasuunnitelma 1983–1988.)

Seuraava liikuntasuunnitelma Jyväskylässä tehtiin vuosille 1987–2000. Poikkeuksellisen pitkän ajanjakson kattaneen suunnitelman päätavoitteiksi kirjattiin kaupungin liikuntapalvelutason kohottaminen ja ohjatun liikuntatoiminnan lisääminen. Toiminnallisia alatavoitteita olivat muun muassa erityis- ja kuntoliikuntatoiminnan kehittäminen, alueellisen liikuntatoiminnan alkuunpano ja koulutus- sekä tiedotustoiminnan kohentaminen. (Jyväskylän liikuntasuunnitelma 1987–2000.)

Suunnitelmassa todetaan myös, että kuntoliikuntaan suunnattavia määrärahoja korotetaan, ja uudet virat perustetaan muun muassa liikuntasihteerille ja liikunnanohjaajalle. (Jyväskylän liikuntasuunnitelma 1987–2000). Voidaankin todeta, että 1980-luvun talouden nousukausi välittyi suunnitelman varsin positiivisesta asenteesta, joskin suosituimpien liikuntapaikkojen huoltoon käytettävien varojen rajallisuus herätti jo pientä huolestuneisuutta. On syytä huomioda, että juuri tämän liikuntasuunnitelman aikana Suomi ajautui 1990-luvun alun vaikeaan lamaan, jonka jälkeen uuden nousukauden koittaessa kunnallisten liikuntapalveluiden taso ei enää palautunut ennalleen.

Jyväskylän kaupungin toistaiseksi viimeinen oma liikuntasuunnitelma oli vuosille 2001–2010, ja se oli Kimmo Suomen käsialaa. Uuden vuosituhannen ensimmäisen vuosikymmenen kattanut suunnitelma sisälsi neljä pääteemaa, jotka olivat ”Tulevaisuuden liikuntastrategiat ja verkostoituminen”, ”Käytännön liikuntapolitiikka”, ”Liikunnan eri toimialat” ja ”Ulkoilu ja virkistys”. Näiden teemojen sisälle asettuvia tavoitteita olivat muun muassa Jyväskylän kasvattaminen kansainväliseksi liikunnan ja terveyden osaamiskeskukseksi,

hyvinvointiteknologian hyödyntäminen liikuntakulttuurin kehittämisessä, urheiluseurojen avustusmäärärahojen kaksinkertaistaminen ja kevyen liikenteen väylien verkoston kehittäminen. Yhteensä näitä alatavoitteita oli suunnitelmassa 15. Lisäksi esiteltiin malli suunnitelman arviointia ja seurantaan varten. Suunnitelman taustaksi jyvaskyläläisten liikuntaharrastusta kartoitettiin postikyselyllä (N=758). (Suomi 2000.)

Vuosien 2001–2010 liikuntasuunnitelman pääteemoista osa on edelleenkin hyvin ajankohtaisia, kuten esimerkiksi kaupungin pyrkimys kasvattaa Hippoksen alueesta kansainvälinen liikunnan osaamiskeskus, lähiliikuntapaikkojen suunnitelmallinen rakentaminen ja erityisryhmien liikunnan turvaaminen ja tasa-arvoistaminen. Toisaalta viimeisen viidentoista vuoden aikana koetut suurten trendien muutokset, kuten kuntaliitokset ja pitkäkestoinen taloudellinen taantuma ovat aiheuttaneet muutoksia esimerkiksi seudulliseen yhteistyöhön ja henkilöstöresursseihin.

Vuosien 2001–2010 suunnitelman päätyttyä Jyväskylällä ei ole ollut omaa itsenäistä liikuntasuunnitelmaa. Vuodesta 2010 eteenpäin Jyväskylä on noudattanut Jyväskylän seudun liikuntasuunnitelmaa, jossa mukana olivat Jyväskylän kaupungin lisäksi Hankasalmi, Laukaa, Muurame, Petäjävesi, Toivakka ja Uurainen.

Seudullisen liikuntasuunnitelman tavoitteeksi kirjattiin liikunnallisen elämäntavan ja terveyden edistäminen. Pyrkimyksenä oli tiivistää kuntien välistä yhteistyötä ja selkeyttää työnjakoa sekä kuntien sisällä että niiden välillä. Suunnitelman keskeisiä teemoja olivat liikunnan roolin huomioiminen kuntien muodostamassa yhdyskuntarakenteessa, kestävä kehitys ja ympäristötekijät liikunnassa, eri ikäryhmien ja erityisliikunnan toteutus ja kehittäminen sekä liikunnan järjestämisvastuun pohtiminen. (Huovinen & Karimäki 2010.)

Tähän seudulliseen liikuntasuunnitelmaan liittyen on tehty myös viimeisin jyvaskyläläisten liikuntaharrastusta kokonaisvaltaisesti kartoittanut kyselytutkimus, jota tämän tutkimuksen aihe huomioiden on syytä käsitellä hieman perusteellisemmin. Vuonna 2009 tuotetussa kuntalaiskyselyssä tutkittiin

muun muassa kuntalaisten liikuntatottumuksia, eri liikuntapaikkojen ja palveluiden merkityksellisyyttä ja liikuntaharrastusten esteitä ja edellytyksiä. Tutkimus kartoitti myös kuntalaisten tyytyväisyyttä ja kehitysehdotuksia liikuntapaikoille ja -palveluihin. Tutkimuksen suoritti Jyväskylän seudun liikuntapalveluiden toimeksiannosta Innolink Research Oy, ja sen aineisto koostui 1015 puhelinhaastattelusta, eli tutkimuksen otos oli merkittävästi pienempi kuin tässä tutkielmassa.

Kuten aiemmin mainittiin, kuntalaiskyselyssä tutkittuja kuntia oli yhteensä seitsemän, joista yksi oli Jyväskylä. Jyväskyläläiset käsittivät 41,4 % (N 420) tutkimukseen vastanneista. Haastattelukysymyksistä liikunta-aktiivisuutta kartoitti esimerkiksi ”Kuinka usein harrastatte liikuntaa?”. Kysymyksen vastausvaihtoehtoina olivat ”päivittäin”, ”kerran viikossa”, ”2-3 kertaa viikossa”, ”harvemmin” ja ”en koskaan”. Jyväskylän asukkaiden vastausten jakauma oli edellä mainitussa järjestyksessä 9,0%, 24,8%, 14,3%, 42,6% ja 9,3%. Vuonna 2009 jyväskyläläisten ylivoimaisesti suosituin liikuntapaikka oli kevyen liikenteen väylä, jota seurasivat ulkoilu- ja kuntoilureitistö sulan maan aikana ja jäädytetty luistinrata/kaukalo. (Innolink Research 2009.)

Tuloksissa merkille pantavaa oli myös se, että pienemmissä lähikunnissa liikuntaa harrastettiin huomattavasti enemmän kuin Jyväskylässä. Kuitenkin tyytyväisyys liikuntapalveluihin oli Jyväskylässä korkeampaa kuin kyselyyn osallistuneissa kunnissa keskimäärin. Luonnollisin selittävä tekijä lienee se, että Jyväskylän kaltaisessa Suomen mittakaavassa suurkaupungissa tarjonta vaihtoehtoisista vapaa-ajan viettotavoista on huomattavasti maaseutua monipuolisempi. (Huovinen & Karimäki 2010.)

Jyväskylän seudun asukkailta kysyttiin myös heidän alle 18-vuotiaiden lastensa liikunta-aktiivisuudesta. Tulosten perusteella yli 70 % lapsista harrasti liikuntaa, joskaan liikunnan harrastamista ei oltu määritelty kysymyksenasettelussa sen tarkemmin. Yli 70% niistä vastaajista, joilla oli alle 18-vuotias lapsi, ilmoitti ettei lapsi harrasta liikuntaa urheiluseurassa. (Innolink Research 2009.) Tämä on erikoinen tulos, joka poikkeaa Jyväskylän kaupungin omasta ilmoituksesta, jonka mukaan lapsista ja nuorista urheiluseuroihin kuuluu peräti kaksi kolmannesta

(Jyväskylän kaupunki 2015). Lisäksi juuri Jyväskylän seudun urheiluseurojen keskuudessa lasten ja nuorten liikunnan järjestäminen oli seurojen toiminnan yleisin motivaattori (Kärkkäinen 2010). Lasten ja nuorten liikunta nousi esiin myös seudun asukkaiden liikuntapalveluiden kehittämistoiveissa, joissa ne olivat toivotuin kehityskohde yhdessä iäkkäiden liikuntamahdollisuuksien kanssa (Huovinen & Karimäki 2010).

7 KYSELYTUTKIMUS

Tämän tutkimuksen aineistona toimiva kyselytutkimus toteutettiin Jyväskylän liikuntapalvelujen toimesta maaliskuussa 2016. Kyselytutkimuksen teettäminen oli osa kaupungin uuden liikuntasuunnitelman suunnitteluprosessia, ja sekä kyselyn että liikuntasuunnitelman valmistelua ohjasi tehtävään nimetty ohjausryhmä. Yhdeksänhenkisen ohjausryhmän kokoonpano sisälsi neljä Jyväskylän liikuntapalvelujen työntekijää, Jyväskylän kulttuuripalvelujen palvelujohtajan, kolme Jyväskylän kaupunginvaltuuston jäsentä sekä Jyväskylän yliopiston liikuntatieteellisen tiedekunnan liikuntakasvatuksen laitoksen johtajan. Lisäksi Jyväskylän liikuntapalveluilla oli oma kuusihenkinen liikuntasuunnitelmaa käsittelevä työryhmä, joka antoi omia esityksiään kyselytutkimuksen ja liikuntasuunnitelman sisällöstä ohjausryhmän käsiteltäväksi.

Ohjausryhmä kokoontui ensimmäisen kerran 3.12.2015, ja tämän jälkeen kokouksia järjestettiin noin kerran kuukaudessa. Ohjausryhmän kolme ensimmäistä kokousta (3.12.2015, 13.1.2016, 3.2.2016) käsitelivät pääasiassa kyselytutkimuksen kyselylomakkeen sisältöä. Kyselytutkimuksen toteuttamisen taloudellisista kustannuksista johtuen ohjausryhmässä todettiin, että kyselylomakkeen tulee olla mahdollisimman hyvä. Lomakkeen suunnitteluun ja hiomiseen käytettiin huomattavan paljon aikaa.

Kokousten lisäksi ohjausryhmän jäsenet kommentoivat ja kehittivät kyselylomaketta sähköpostien välityksellä. Kokonaisuutena voidaan todeta, että kyselytutkimuksen suunnitteluprosessi oli suomalaisessa kunnallisessa liikuntatutkimuksessa poikkeuksellisen perusteellinen. Ohjausryhmän kokoontumisten välillä kartoitettiin liikuntapalvelujen toimesta tutkimuksen laadulliset ja taloudelliset reunaehdot täyttävää tutkimuskeskusta kyselyn toteuttajaksi. Lopulta kilpailutuksen voittajaksi selviytyi Keski-suomalainen-konserniin kuuluva jyvaskyläläinen Tietoykkönen Oy.

7.1 Kyselyn vastaajat ja otoksen edustavuus

Kyselytutkimuksen vastausten kerääminen käynnistyi 10.3.2016. Aineisto kerättiin puhelinhaastattelujen (72 % vastaajista) ja internetissä täytettävän web-lomakkeen (28 % vastaajista) yhdistelmänä. Aineistonkeruu kesti noin kuukauden, ja lopulliseksi otoskooksi muodostui 2020 vastaajaa kohderyhmästä 18–79-vuotiaat miehet ja naiset. Otos muodostettiin kiintiöidyllä satunnaisotannalla, jossa vastaajien ikä, sukupuoli ja asuinalue kiintiöitiin Jyväskylän todellista väestöpohjaa vastaaviksi. Tutkimuksen otantalähteenä toimivat Fonectan sähköinen puhelinluettelo sekä Tietoykkönen Oy:n oma Jyväskylän alueen kuluttajapaneeli. Vastaajat muodostivat hyvin edustavan otoksen Jyväskylän väestöstä ja tutkimuksen virhemarginaali oli +/- 2 prosenttiyksikköä.

Vastaajista 50,7 % oli miehiä ja 49,3 % naisia. Kaikista vastanneista 46,9 % oli alle 40-vuotiaita, 46,3 % 40–69-vuotiaita ja 6,8 % 70–79-vuotiaita. Yleisimmät henkilöiden lukumäärät vastanneiden talouksissa olivat yksi (29,6 %) ja kaksi (37,8 %) henkilöä. 29,6 % vastanneista talouksissa asui myös lapsia. Naimisissa tai avoliitossa eli 63,4 % vastaajista, lähes kaikki (99,7 %) puhuivat äidinkielenään suomea.

Koulutusastetta mitannut taustamuuttuja oli jaettu perusasteen (11,5 %), toisen asteen tutkinnon (52,9 %), korkeakoulututkinnon (34,9 %) suorittaneisiin, joiden lisäksi tarjottiin vaihtoehtoa muu/ei vastausta (0,7 %). Työ- ja elämäntilannetta kysyttäessä suurin osa vastaajista oli joko ansiotyössä (45,4 %), eläkeläinen (19,5 %) tai opiskelija tai koululainen (15,8 %). Talouden bruttotulot porrastettiin viiteen eri luokkaan, joiden lisäksi vastaajalla oli mahdollisuus jättää vastaamatta (19,8 %). Vastanneista 45,2 % talouden bruttotulot olivat alle 40 000 euroa vuodessa, 33 % 40 000 - 99 999 euroa vuodessa ja 2,1 % yli 100 000 euroa vuodessa.

7.2 Tulosten raportointi

Tietoykkönen Oy:n tutkimusjohtaja raportoi tutkimuksen alustavista tuloksista ohjausryhmän kokouksessa 21.4.2016. Tähän kokoukseen oli kutsuttu liikuntapalvelujen työntekijöitä myös ohjausryhmän tavanomaisen kokoonpanon ulkopuolelta. Kuntalaiskyselyn viimeistely loppuraportti ja siihen liittyvät taulukkoliitteet toimitettiin Jyväskylän liikuntapalveluille 29.4.2016.

Tutkimusaineisto oli ohjausryhmän ja tutkimuslaitoksen näkemyksen mukaan laajuudeltaan ja laadultaan erittäin onnistunut. Jyväskylän liikuntapalveluissa ei ole aikaisemmin toteutettu sellaista tutkimusta kaupungin asukkaiden liikuntatottumuksista, jonka tulokset olisivat yhtä hyvin yleistettävissä kaupungin koko väestöä koskevaksi. Aineisto tarjosi päivitettyä tietoa monista aikaisemmin tutkituista aiheista, kuten kuntalaisten liikunta-aktiivisuudesta ja suosituimmista liikuntapaikoista, ja myös täysin uutta tietoa aikaisemmin tutkimattomista aiheista, kuten ilmastonmuutoksen vaikutukset Jyväskylän asukkaiden liikuntaan.

Liikuntasuunnitelman ohjausryhmä käsitteli tutkimustuloksia kokouksissaan huhti-, touko- ja elokuussa. Tuloksilla oli myös merkittävä vaikutus liikuntasuunnitelman silloisen luonnoksen sisältöön. Muun muassa lähiliikunnan ja nuorille suunnattujen palvelujen merkitys kuntalaisille sai tutkimustuloksista lisävahvistusta. Varsinaisten tutkimuskysymysten lisäksi kyselyn lopussa annettiin vastaajille mahdollisuus avoimen palautteen ja toiveiden antamiseen liikuntapalveluille. Nämä yli 200 avointa palautetta ja niiden analysointi tarjosivat mahdollisuuden vastaajien tarkoitusprien syvällisempään ymmärtämiseen. Yhtenä konkreettisenä toimenpiteenä liikuntasuunnitelmaan alkuun päätettiin myös lisätä kappale, jossa lukijalle esitellään päätutkimustulokset ja niiden vaikutus liikuntasuunnitelman sisältöön. Liikuntapalvelut tiedotti tutkimustuloksista kuntalaisille ja medialle 24.8.2016.

8 JYVÄSKYLÄLÄISTEN LIIKUNTA-AKTIIVISUUS

Kyselylomakkeen lopullinen versio sisälsi 15 kysymystä. Tässä tutkimuksessa käsiteltäviä hyöty-, kunto- ja työmatkaliikunnan määriä mitattiin omilla kysymyksillään, samoin kuin liikuntaa estäviä ja edistäviä tekijöitä. Lisäksi kyselyssä tutkittiin muun muassa jyvaskyläläisten tyytyväisyyttä kaupungin liikuntapalveluihin, ilmastonmuutoksen vaikutuksia jyvaskyläläisten liikunnan harrastamiseen sekä suosituimpia liikuntapaikkoja.

Jyvaskyläläisten antama yleisarvosana kaupungin liikuntapalveluille asteikolla 1-5 oli 4,0. Tyytyväisimmät vastaajat asuivat Keljossa (4,14) ja Kypärämäki-Kortepohjassa sekä kantakaupungissa (molemmat 4,08), tyytymättömmät puolestaan Tikkakoski-Nyrölässä (3,51) ja Korpilahdella (3,62).

Kyselyn kohderyhmänä olivat 18–79-vuotiaat jyvaskyläläiset, mutta lasten ja nuorten liikunnasta haluttiin silti muodostaa jonkinlainen käsitys kyselyn avulla. Niinpä niiltä kotitalouksilta, joissa asui 7–17-vuotiaita lapsia, kysyttiin heidän lastensa liikuntatottumuksista kahdella kysymyksellä. Ohjausryhmä koki alle 7-vuotiaiden liikunta-aktiivisuuden mittaamisen vaikeaksi ja epätarkoituksenmukaiseksi, joten pienten lasten liikuntatottumuksia ei tiedusteltu.

18–79-vuotiaiden liikuntatottumuksia koskevia tuloksia voidaankin pitää lasten tuloksia luotettavimpina, sillä aikuisväestöä koskevat tiedot on kerätty suoraan heiltä itseltään, siinä missä lasten liikuntatottumuksista kerätty tieto on saatu heidän vanhempiansa kautta. Tästä syystä tässä tutkimuksessa analysoidaan vain aikuisväestöä koskevia tuloksia.

Tässä luvussa käsitellään 18–79-vuotiaiden jyvaskyläläisten liikunta-aktiivisuutta hyötyliikunta-, kuntoliikunta- ja työmatkaliikunta-aktiivisuuden tulosten perusteella. Lisäksi analysoidaan Jyvaskylän aikuisväestön liikunnan harrastamista lisääviä ja estäviä tekijöitä. Tuloksia verrataan aikaisempaan koko maata koskevaan tutkimustietoon, ja lisäksi Jyvaskylän sisäistä vertailua tehdään

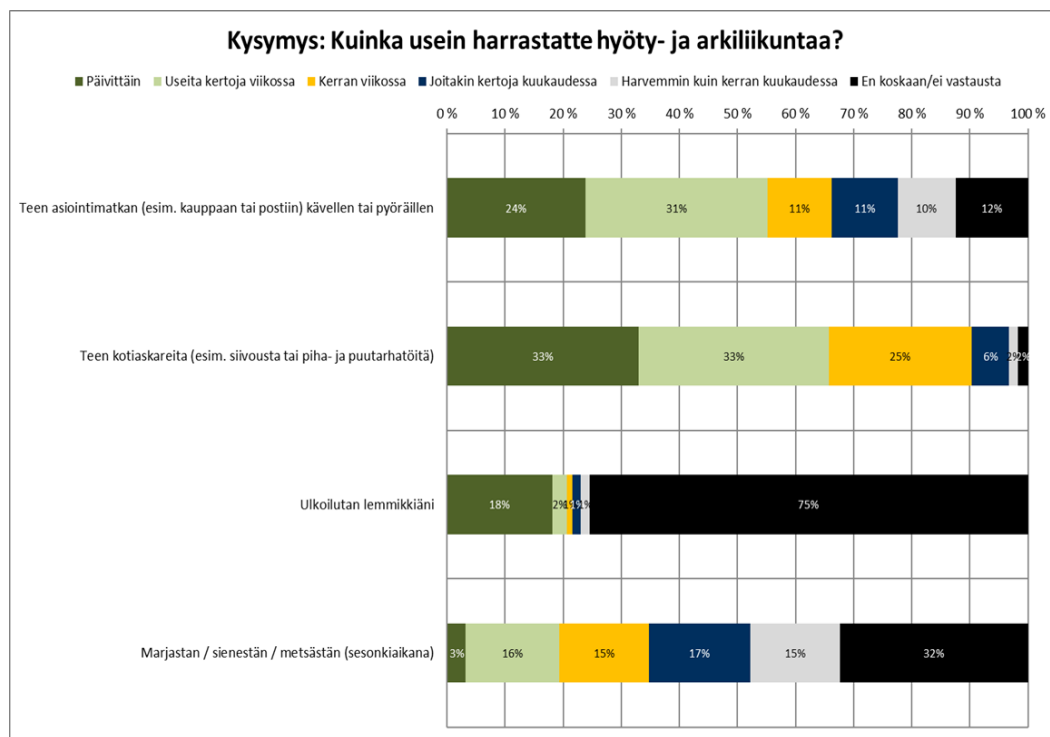
muun muassa eri ikäryhmiä, sukupuolia, asuinalueita ja muita taustamuuttujia hyödyntämällä.

8.1 Jyväskyläläisten hyötyliikunta-aktiivisuus

Hyötyliikunnan määrää mitattiin kysymyksellä ”Kuinka usein harrastatte hyöty- ja arkiliikuntaa?”. Hyötyliikunta-aktiivisuuden vastausvaihtoehdoiksi annettiin ”päivittäin”, ”useita kertoja viikossa”, ”kerran viikossa”, ”joitakin kertoja kuukaudessa”, ”harvemmin kuin kerran kuukaudessa” sekä ”ei koskaan / ei vastausta”. Hyötyliikunnan muotojen vastausvaihtoehtoina olivat ”Teen asiointimatkan (esim. kauppaan tai postiin) kävellen tai pyöräillen”, ”Teen kotiaskareita (esim. siivousta tai piha- ja puutarhatöitä)”, ”Ulkoilutan lemmikkiäni” sekä ”Marjastan / sienestän / metsästän (sesonkiaikana)”.

Aiemmin mainitun UKK-instituutin vuoden 2004 hyötyliikuntasuosituksen mukaan hyötyliikuntaa tulisi kertyä vähintään 3-4 tuntia viikossa, mielellään jopa päivittäin. Jyväskylän kyselytutkimuksen aineiston osalta tämän suosituksen täyttäviä vaihtoehtoja ovat vastaukset ”päivittäin” sekä ”useita kertoja viikossa”. Tulee kuitenkin huomioida, että ”useita kertoja viikossa” voi tarkoittaa myös liikuntasuosituksen alle jäävää kahta viikoittaista hyötyliikuntakertaa, sillä seuraava vastausvaihtoehto oli ”kerran viikossa”. Tulosten kokonaistarkastelun kannalta tämän seikan vaikutus lienee kuitenkin vähäinen.

Jyväskyläläisistä vastaajista 55 % ilmoitti tekevänsä asiointimatkan kävellen tai pyöräillen päivittäin tai useita kertoja viikossa. Fyysisiä kotiaskareita päivittäin tai useita kertoja viikossa teki 66 %, lemmikkieläintään ulkoilutti vähintään useita kertoja viikossa 20 % ja metsästystä, marjastusta ja sienestystä harrasti liikuntasuositusten mukaisesti 19 %. Erityisesti lemmikin ulkoiluttamiseen liittyvä kysymys sulki suuren osan vastaajista pois, sillä 75 % ei omistanut lemmikkiä.

Kuva 2. Jyväskyläläisten hyötyliikunta-aktiivisuus.

Jyväskylän tulosten vertaaminen THL:n vuoden 2012 valtakunnallisen FINRISKI-tutkimuksen aineistoon ei ole aivan yksiselitteistä, sillä Jyväskylän tutkimuksessa ei kysytty hyötyliikunnan osa-alueiden lisäksi yksittäisen vastaajan hyötyliikunnan kokonaismäärää. Lisäksi THL:n tutkimuksessa mitattiin päivittäisen hyötyliikunnan minuuttimäärää, Jyväskylässä puolestaan viikko- ja kuukausitason aktiivisuutta. Tulokset ovat kuitenkin yhdensuuntaisia, sillä FINRISKIN tuloksissa 58,3 % vastaajista harrasti hyötyliikuntaa vähintään 30 minuuttia päivässä, mikä tarkoittaa viikkotasolla vähintään 3,5 tuntia (Finriska 2012). Kuten edellä todettiin, jyvaskyläläisten suosituimpia hyötyliikunnan muotoja, eli asiointimatkoja (55 %) ja fyysisiä kotiaskareita (66 %) teki päivittäin tai useita kertoja viikossa samaa suuruusluokkaa oleva osuus vastaajista. Näitä kahta aktiivisuusluokkaa voitaneen pitää tämän tutkimuksen tarpeisiin riittävän yhdenmukaisina.

FINRISKI-tutkimuksessa yli 30 minuuttia päivässä hyötyliikkuneiden keskuudessa naisten osuus oli huomattavasti miehiä suurempi (64,5 %, 52,2 %) (Finriska 2012). Myös Jyväskylän aineistossa naiset olivat miehiä aktiivisempia hyötyliikkujia kaikissa eri hyötyliikunnan alaluokissa. Borodulinin (2014) vuoden

2002 FINRISKI-tutkimukseen perustuvassa aineistossa hyötyliikunnan määrä kasvoi iän ja avioitumisen myötä. Jyväskylän aineisto on näiden tulosten kanssa osittain ristiriidassa, sillä Jyväskylässä esimerkiksi asiointimatkojen osalta selvästi aktiivisimpia olivat 18–34-vuotiaat ja naimattomat, eronneet tai leskeksi jääneet vastaajat. Toisaalta kotiaskareiden määrä ja metsästys, kalastaminen tai marjastaminen kasvoivat merkittävästi iän myötä. Borodulinin aineistossa aktiivisimpia hyötyliikkuja olivat toisen asteen tutkinnon suorittaneet. Jyväskylän aineistossa ei ollut havaittavissa johdonmukaisia eroja eri koulutustasoja edustavien hyötyliikunta-aktiivisuudessa.

Jyväskylän eri suuralueita vertaamalla voidaan todeta, että hyötyliikunnan harrastaminen asiointimatkoilla päivittäin tai useita kertoja viikossa on kantakaupungin (80 %) ja Kuokkalan (68 %) alueilla ylivoimaisesti yleisempää kuin Kuohu-Vesangan (29 %) tai Palokka-Puuppolan (35 %) kaltaisilla haja-asutusalueilla, mitä ei voida kaupunkirakenne huomioiden pitää kovinkaan yllättävänä tuloksena. Päinvastainen mutta yhtä odotettu tulos saadaan koti- ja piha-askareiden yleisyyttä tarkasteltaessa. Kerrostaloasumista suosivissa kantakaupungissa (53 %) ja Kuokkalassa (56 %) jäädyään reilusti alle kaupungin keskiarvon, kun taas maaseutumaisemmassa ympäristössä Korpilahdella (81 %) ja Kuohu-Vesangassa (81 %) koti- ja piha-askareet ovat yleisiä.

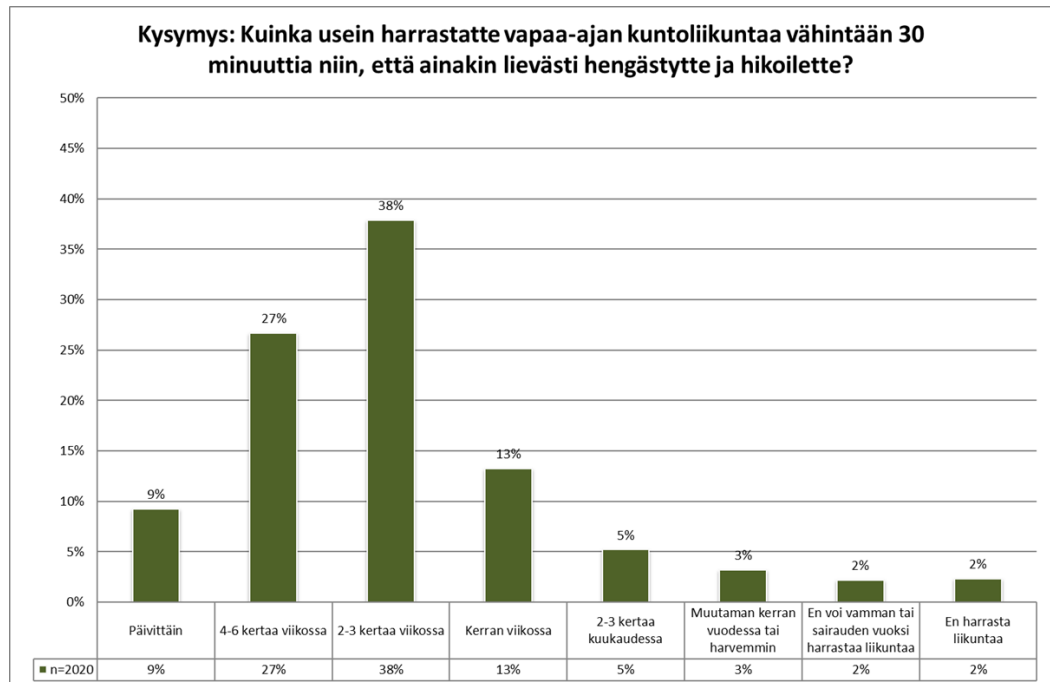
8.2 Jyväskyläläisten kuntoliikunta-aktiivisuus

Kuntoliikunnan määrää tiedusteltiin kysymyksellä ”Kuinka usein harrastatte vapaa-ajan kuntoliikuntaa vähintään 30 minuuttia niin, että ainakin lievästi hengästytte ja hikoilette?” Vastausvaihtoehtoja olivat ”Päivittäin”, ”4-6 kertaa viikossa”, ”2-3 kertaa viikossa”, ”Kerran viikossa”, ”2-3 kertaa kuukaudessa”, ”Muutaman kerran vuodessa tai harvemmin”, ”En voi vamman tai sairauden takia harrastaa liikuntaa” sekä ”En harrasta liikuntaa”.

Jyväskyläläisistä 74 % kaikista vastaajista harrasti kuntoliikuntaa kaksi kertaa viikossa tai useammin. THL:n FINRISKI-aineistoon verrattuna tulos on

Jyväskylän kannalta hyvä, sillä THL:n tutkimuksessa kysyttiin vain 20 minuutin yhtenäistä liikuntaa, ja vähintään kaksi kertaa viikossa liikkuvia oli silti ainoastaan 69,6 % (Finriski 2012). FINRISKI-aineistossa vähintään kaksi kertaa viikossa liikkuvia miehiä oli 67,6 % ja naisia 71,4 %, Jyväskylän osalta vastaavat luvut olivat 74 % miehistä ja 74 % naisista, eli sukupuolieroja ei ollut havaittavissa lainkaan.

Kuva 3. Jyväskyläläisten kuntoliikunta-aktiivisuus.

Vastaajien ikää tarkasteltaessa huomataan, että Jyväskylän aineistossa laskua tapahtuu iän karttuessa hieman, mutta suhteellisen maltillisesti. 18–24-vuotiaista peräti 81 % harrasti kuntoliikuntaa vähintään kahdesti viikossa, ja vanhimmassa yli 65-vuotiaiden ikäryhmässäkin määrä oli vielä 67 %. FINRISKI-aineistossa vaihtelu oli vielä vähäisempää, eikä kummankaan sukupuolen osalta vanhin vastaajaryhmä (65–74) ollut epäaktiivisin kuntoliikuntaharrastamiseltaan (Finriski 2012). Jyväskylän tutkimuksessa vanhimmassa ikäryhmässä oli kuitenkin selvästi eniten sellaisia vastaajia, jotka joko eivät harrastaneet lainkaan liikuntaa tai eivät kyenneet siihen vammaan tai sairauden takia. Näitä vastaajia oli tässä ikäryhmässä yhteensä 13 %.

Hyvätuloiset ja korkeakoulutetut ihmiset ovat perinteisesti olleet yliedustettuina vapaa-ajan kuntoliikunnan aktiivisessa harrastamisessa (esim. Suomi 2012, 60). Jyväskylän tutkimustulokset ovat samansuuntaisia, sillä korkeakoulututkinnon suorittaneet liikkuvat vähemmän kouluttautuneita enemmän, samoin kuin yli 70 000 euroa bruttotuloina tienavat kotitaloudet. Kotitalouden bruttotulojen osalta erot eivät kuitenkaan olleet täysin johdonmukaisia eivätkä kovin suuria.

Muista taustamuuttujista mielenkiintoisia havaintoja ovat työttömien ja opiskelijoiden tai koululaisten aktiivinen kuntoliikkuminen. Nämä ryhmät olivat työ- ja elämäntilanne -taustamuuttujan aktiivisimpia liikkujia. Syitä tulokselle voi etsiä kenties työelämässä olevien vähäisemmistä aikaresursseista työttömiin ja opiskelijoihin tai koululaisiin verrattuna.

Jyväskylän suuralueista aktiivisimmat liikkujat asuivat Lohikoski-Seppälänkankaan alueella, jossa peräti 85 % vastaajista liikkui kaksi kertaa viikossa tai useammin. Muita kuntoliikunnallisesti aktiivisia suuralueita olivat kantakaupunki (80 %) ja Palokka-Puuppola (76 %). Passiivisimmat liikkujat asuivat vastausten perusteella Korpilahdella, jossa vain 57 % vastaajista liikkui kaksi kertaa viikossa tai useammin. Tulos tukee aikaisempaa tutkimustulosta, jossa Korpilahden asukkaat kokivat suuralueensa ulkoilureitit muuta kaupunkia huonommiksi (Puttonen 2011, 66). Myös Kuohu-Vesangalla (62 %) kuntoliikunta-aktiivisuuden keskiarvolukema jää selvästi kaupungin keskiarvoa alhaisemmaksi.

8.3 Jyväskyläläisten työmatkaliikunta-aktiivisuus

Työmatkaliikunta-aktiivisuutta mitattiin kysymyksellä ”Jos olette työelämässä tai opiskelette päätoimisesti, miten kuljette työ- tai koulumatkanne?” Työ- tai koulumatkan kulkutapavaihtoehtoiksi annettiin ”Kävellen”, ”Pyörällä”, ”Autolla / muulla vastaavalla”, ”Julkisilla kulkuvälineillä” sekä ”Muulla tavoin”. Työmatkaliikunnan useutta mitattiin vastausvaihtoehdoilla ”Päivittäin”, ”Useita

kertoja viikossa”, ”Kerran viikossa”, ”Joitakin kertoja kuukaudessa”, ”Harvemmin kuin kerran kuukaudessa” sekä ”En koskaan / ei vastausta”.

Kysymys oli suunnattu työelämässä mukana oleville tai päätoimisesti opiskeleville, ja siihen saatiin 1308 vastausta. Vastaajista 59 % kulki työmatkansa kävellen tai pyöräillen vähintään kerran viikossa. Huomioitavaa on myös se, että vain kaksi prosenttia sekä pyöräilijöistä että kävelijöistä kertoi harrastavansa työmatkaliikuntaa vain kerran viikossa, joten päivittäin tai useita kertoja viikossa työmatkansa liikunnallisesti kulkevien määrä oli vastaajista jopa 55 %. Naiset olivat hivenen aktiivisempia työmatkaliikkuja, sillä heistä 30 % taittoi työmatkansa vähintään kerran viikossa kävellen ja 33 % pyörällä. Miehillä vastaavat luvut olivat 23 % ja 32 %. Muiden taustamuuttujien osalta työ- tai opiskelumatkaliikunta-aktiivisuus oli suurinta nuorilla, yhden hengen talouksilla, opiskelijoilla, lapsettomilla, vähätuloisilla ja kantakaupungin alueella asuvilla.

Kysymys: Jos olette työelämässä tai opiskelette päätoimisesti, miten kuljette työ- tai koulumatkanne?

Jyväskylän kaupungin kuntalaiskysely liikunnasta 2016

N=1308	Päivittäin	Useita kertoja viikossa	Kerran viikossa	Joitakin kertoja kuukaudessa	Harvemmin kuin kerran kuukaudessa	En koskaan/ei vastausta	Kaikki
Kävellen	11%	13%	2%	3%	4%	66%	100%
Pyörällä	11%	20%	2%	4%	4%	60%	100%
Autolla/ muulla vastaavalla	34%	20%	3%	3%	3%	38%	100%
Julkisilla kulkuvälineillä	4%	6%	1%	4%	6%	80%	100%
Muulla tavoin	0%	0%	0%	1%	2%	97%	100%

Kuva 4. Jyväskyläläisten kulkutavat työ- ja koulumatkoilla.

Tulosten vertaaminen THL:n FINRISKI-tutkimukseen kohtaa saman haasteen kuin hyötyliikunnan osalta, sillä Jyväskylän kaupungin tutkimuksessa ei ole käytetty THL:n tapaan mittarina päivittäistä minuuttimäärää vaan viikoittaista ja kuukausittaista aktiivisuutta. Jyväskylän vastaajista päivittäin työmatkaliikuntaa harrastaa 22 %, kun taas THL:n aineistossa vastaava luku on peräti 45,6 %. On hyvin mahdollista, että THL:n erilaisista vastausvaihtoehdoista johtuen tuo 45,6 % pitää sisällään esimerkiksi viikoittaisia keskiarvoisia minuuttimääriä niiltä ihmisiltä, jotka harrastavat työmatkaliikuntaa esimerkiksi kerran tai muutaman

kerran viikossa. THL:n ehdoton kysymyksenasettelu nimittäin antaa vastausvaihtoehdoiksi vain joko ”En ole työssä/kuljen työmatkani moottoriajoneuvolla” tai päivittäisiä työmatkaliikunnan minuuttimääriä. Näin ollen satunnaisten työmatkaliikkujien on täytynyt keksiä jokin kompromissiratkaisu vastauksiinsa.

Lisäksi Jyväskylän tutkimuksessa kysyttiin työelämässä olevilta tai päätoimisesti opiskelevalta lisäkysymyksenä heidän työ- tai opiskelumatkansa pituus yhteen suuntaan. Tulosten perusteella 52 % vastaajista asui alle seitsemän kilometrin matkan päässä työ- tai opiskelupaikastaan. Keskimääräisen työ- tai opiskelumatkan pituus kohosi kuitenkin 13 kilometriin. Opiskelijoilla keskimääräinen koulumatkan pituus oli kuusi kilometriä.

Lyhyimmät keskimääräiset työ- tai opiskelumatkat olivat Huhtasuon (6,6 kilometriä), kantakaupungin (7,3 km) ja Kypärämäki-Kortepohjan (9,0 km) asukkailla. Erot kaupungin sisällä olivat hyvin suuria, ja kertovat hyvin Jyväskylän kaupungin monimuotoisesta kaupunkirakenteesta ja työpaikkojen ja oppilaitosten sijainnista. Pisimmät keskiarvoiset työ- tai opiskelumatkat olivat nimittäin yli kolminkertaisia Huhtasuohon ja kantakaupunkiin verrattuna. Listan kärjessä olivat Korpilahti (31,9 km), Tikkakoski-Nyrölä (24,9 km) sekä Palokka-Puuppola (23,0 km).

Ei olekaan yllättävää, että kantakaupungista työ- tai opiskelumatkansa päivittäin tai useita kertoja viikossa taittoi kävellen (56 %) tai pyörällä (38 %) murskaavasti suurempi osa kuin vaikkapa Korpilahdella (kävellen 11 % ja pyörällä 2 %). Autoa tai vastaavaa kulkuneuvoa työ- ja opiskelumatkoihinsa käytti ainakin joskus vähintään puolet asukkaista kaikilla muilla suuralueilla paitsi kantakaupungissa (38 %). Jyväskylä on siis edelleen hyvin vahvasti yksityisautoiluun nojaava kaupunki.

8.4 Liikkumisen esteet ja liikuntaa lisäävät tekijät Jyväskylässä

Jyväskylän kaupungin tutkimuksessa liikuntaa haittaavia tekijöitä tiedusteltiin avoimella kysymyksellä ”Mitkä tekijät vaikeuttavat eniten liikunnan

harrastamistanne?” Vastaajia pyydettiin nimeämään kaksi tekijää. Tulokset noudattelivat hyvin pitkälti aiempien tutkimustulosten linjoja. Ylivoimaisesti eniten mainintoja saivat ”kalliit hinnat / rahan puute / korkeat harrastusmaksut / ilmaisten liikuntamahdollisuuksien puute” (244 mainintaa) ja ”ajanpuute” (240 mainintaa). Tämän jälkeen selkeästi kahta ensimmäistä syy-kategoriaa seurasivat ”etäisyys liikuntapaikkoihin / hankalat kulkuyhteydet” (121 mainintaa) sekä ”työ (reissu- / vuorotyö, pitkät työpäivät / -matkat, raskas / fyysinen työ)” (113 mainintaa). Viiden kärjen täydensi ”terveydellinen tilanne / oma terveys” (77 mainintaa).

Vastaavat syyt ovat hyvin yleisiä aiemmassa liikuntatutkimuksessa. Aiemmin käsitellyssä Kimmo Suomen aineistossa eniten mainintoja sai ajanpuute, jota seurasivat sairaus / kivut, työ / opiskelu sekä perhesyyt / elämäntilanne (Suomi 2012, 77–79). Ari Karimäen väitöskirjassa yleisin syy oli etäisyys liikuntapaikoille (Karimäki 2001, 122), ja Innolinkin toteuttamassa Jyväskylän väestöä koskeneessa tutkimuksessa kärkisijalle nousi korkeat käyttömaksut (Huovinen & Karimäki 2010, 25). Puttosen tutkimuksessa liikuntapaikkojen huono kunto oli toiseksi ja etäisyys tai huonot kulkuyhteydet liikuntapaikoille kolmanneksi merkittävin Jyväskylän ulkoilureittien käyttämistä estävä tekijä (Puttonen 2011, 72). Tulokset ovat siis hyvin linjassa aikaisempien tutkimustulosten kanssa.

Telaman mainitseman kausaalisen attribuution teorian (Telama 1986b) mukaan syyt vähäiselle liikunnan harrastamiselle ovat lähtöisin joko yksilöstä itsestään tai hänen ympäristöstään. Jyväskylän aineiston viidestä yleisimmästä syystä ajanpuute, terveydellinen tilanne, hintojen kalleus ja työkiireet ovat yksilölähtöisiä syitä. Liikuntapaikkojen etäisyys lienee pääosin ympäristöstä johtuva syy.

Vastakysymyksenä liikuntaharrastuksen esteille vastaajilta tiedusteltiin myös liikuntaa lisääviä tekijöitä kysymyksellä ”Mitkä tekijät saisivat teidät lisäämään liikuntaanne?” Myös tähän kysymykseen vastaajia pyydettiin mainitsemaan kaksi vapaavalintaista tekijää. Ylivoimaisesti eniten mainintoja sai ”edullisemmat / ilmaiset liikuntapalveluiden hinnat / enemmän rahaa” (278 mainintaa). Toisen sijan ”enemmän vapaa-aikaa / aikaa” (110 mainintaa) ylsi myös yli sadan

maininnan. Paremmat lähiliikuntamahdollisuudet (71 mainintaa), liikuntapaikkojen (luisteluradat, ladut, kävely- ja pyörätiet, uimarannat) ja kevyen liikenteen väylien parempi kunnossapito (54 mainintaa) sekä terveydentilan paraneminen/muutos (43 mainintaa) täydensivät kärkiviisikon.

Liikuntaharrastusta estävien ja lisäävien alueellisten tekijöiden tarkasteluun syvyyttä tarjosi suuralueittain jaotellut avoimet palautteet. Kyselytutkimuksen lopussa jokaisella vastaajalla oli mahdollisuus jättää avointa palautetta liikuntapalvelujen toiminnasta. Yli 200 vastaajaa kirjoitti palautteen, ja ne ryhmiteltiin vastaajien suuralueiden mukaan. Ryhmittelyn kautta havaittiin, että palaute kohdistui erittäin usein vastaajan oman asuinalueen liikuntaolosuhteisiin. Esimerkiksi kantakaupungin asukkaat suhtautuivat erityisen positiivisesti Harjun kehittämiseen ja kantakaupungin alueen lähiliikuntapaikkarakentamiseen. Kuokkalassa toivottiin rantaraitin kehittämistä, ja kaupungin liikuntapalveluille parhaan keskiarvosanan antaneet keljolaiset toivoivat nykyisten liikuntaolosuhteiden säilyttämistä. Huonoimman arvosanan liikuntapalveluille antaneiden Tikkakoski-Nyrölän asukkaiden vastauksissa korostui kokemus liikuntapaikkojen jakautumisen alueellisesta epätasa-arvosta ja harmitus kesällä 2013 tapahtuneesta Tikkakosken uimahallin sulkemisesta.

Kokonaisuudessaan voidaan todeta, että liikuntaa estävät ja lisäävät tekijät muodostavat hyvin pitkälti vastinparit toisilleen, ja kysymykset antavat siten varsin vähän lisäarvoa toisiinsa nähden. Lisäävistä tekijöistä ainoastaan liikuntapaikkojen ja kevyen liikenteen väylien kunnossapidolle ei löydy selkeää paria estävien tekijöiden listasta. Sen sijaan estävien tekijöiden listasta työkiireet jää ilman paria lisäävien tekijöiden listalla, joskin ”enemmän vapaa-aikaa / aikaa” linkittynee työn aiheuttamiin estäviin tekijöihin hyvin vahvasti. Verrattuna aikaisempiin tutkimustuloksiin Jyväskylän tuloksissa ei liikunnan esteiden tai liikuntaa lisäävien tekijöiden osalta ole mitään poikkeavaa.

9 NÄKEMYKSIÄ LIIKUNTASUUNNITELMASTA

Liikuntasuunnitelman ohjausryhmän kannalta kattavan ja koko kaupungin asukkaisiin yleistettävän kyselytutkimuksen kerääminen antoi mahdollisuuden tukeutua tosiasialliseen tietoon kuntalaisten näkemyksistä ja mielipiteistä, kun liikuntasuunnitelman sisältöä pohdittiin. Ohjausryhmässä koettiin, että kuntalaiskyselyn suorittaminen täytti osaltaan liikuntalaissa kunnan vastuulle määrättyä tehtävää asukkaiden kuulemisesta ja heidän osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksista huolehtimisesta (Liikuntalaki 2015). Tässä luvussa esittelen muutaman esimerkin avulla miten kuntalaisten mielipiteet liikuntasuunnitelman valmistelussa huomioitiin.

Jyväskylän kaupungin liikuntapalvelut on suorittanut viime vuosina useita pienimuotoisempia kyselyjä eri palveluistaan kuntalaisille. Webropol-verkkopalvelussa on tehty käyttäjäkyselyjä muun muassa ulko- ja sisäliikuntapaikkojen sekä ohjatun liikunnan osalta. Näiden kyselyjen tuottamien tulosten ja muun kuntalaisilta eri yhteyksissä saadun palautteen perusteella liikuntapalveluilla ja sitä kautta myös ohjausryhmällä oli jo ennen kuntalaiskyselyn suorittamista muodostunut jonkinlainen mielikuva jyväskyläläisten liikuntaan liittyvistä mielipiteistä. Merkittävä osa näistä ennakkotiedoista osoittautui kuntalaiskyselyn perusteella varsin oikeansuuntaisiksi. Esimerkiksi lähiliikuntapaikkojen oletettiin olevan kuntalaisille hyvin merkittäviä ja tärkeitä liikuntapaikkoja, ja kyselyn tulokset tukivat tätä oletusta vahvasti. Samoin asukkaiden huolestuminen liikkumisen hinnasta ja liikuntapaikkojen kunnossapidosta olivat tuloksia, joita osattiin odottaa.

9.1 Kyselytutkimuksen tulosten tulkinta ohjausryhmässä

Kyselytutkimus tuotti kuitenkin myös sellaista tietoa, joka oli ohjausryhmälle uutta, tai joka osoittautui ennakkoluulojen vastaiseksi. Oivana esimerkkinä

tällaisesta uudesta ja yllättävästä tiedosta oli ilmastonmuutoksen vaikutuksia liikkumiseen mitanneen kysymyksen tulokset. Kyselyyn vastanneista 28 % koki, että ilmastonmuutos on vaikuttanut heidän liikunnan harrastamiseensa. Jatkoanalyysi osoitti, että ilmastonmuutoksen vaikutuksia olivat kokeneet erityisesti 35–54-vuotiaat, korkeakoulututkinnon suorittaneet ja keskimääräistä enemmän tienaavat vastaajat. Koska kyselytutkimuksessa tiedusteltiin ainoastaan, onko vastaaja kokenut ilmastonmuutoksen vaikuttaneen liikuntaharrastukseensa, ei aineiston pohjalta voitu suoraan päätellä minkä tyyppisiä vaikutuksia eri vastaajat olivat kokeneet. Hiihto- ja laskettelukauden lyhentyminen on yksi perinteinen oletus ilmastonmuutoksen vaikutuksista liikuntaharrastukseen, ja tämä voi hyvin pitää paikkansa myös Jyväskylä aineistossa. Toisaalta vaikutukset voivat liittyä myös niin sanottujen kesälajien kausien pidentymiseen. Vahva yhteys hyvätuloisiin vastaajiin herätti ohjausryhmässä ajatuksia muun muassa golf-kauden huomattavasta pidentymisestä.

Vastaajien avoimien palautteiden läpi käyminen syvensi osaltaan näkemystä vastausten taustalla. Ilmastonmuutos-aiheeseen liittyen palautteissa toistuvaksi teemaksi nousi tiettyjen kävely- ja ulkoilureittien pitäminen kävelykunnossa talvellakin. Vastaajat kokivat, että hiihtokauden lyhentymistä tulisi kompensoida tarjoamalla liikkujille sulia ja hyväkuntoisia kävelyreittejä läpi talven. Liikuntapalveluilla oli tämän kaltaisia suunnitelmia jo entuudestaan, ja vastaajien palautteen myötä talvisten kävelyreittien ylläpitäminen päätettiin kirjata myös liikuntasuunnitelmaan.

Niin ikään yllättävänä tietona ohjausryhmälle tuli jyväskyläläisten luottamus ja liikuntapalveluihin kohdistuvat suuret odotukset erityisesti lasten ja nuorten liikunnasta vastaavana tahona. Kysyttäessä ”Mille taholle katsotte liikuntatoiminnan järjestämisen ensisijaisesti kuuluvan Jyväskylässä?”, 41 % vastaajista koki lasten ja nuorten (7–17-vuotiaiden) liikunnan ensisijaiseksi järjestäjäksi kaupungin liikuntapalvelut. Perinteisesti lasten ja nuorten liikunnasta päävastuun kantaneet liikunta- ja urheiluseurat tulivat perässä vain 25 % osuudella. Muutokseen voi olla useita syitä, eikä niitä tämän aineiston perusteella voi järkevästi tulkita. Yksi mahdollisuus on, että tuloksessa näkyy tiettyjen suosittujen lajien urheiluseurassa harrastamisen kalleus. Joka tapauksessa tämä

tulos antoi ohjausryhmässä aihetta liikuntapalvelujen moninaisten roolien tietynlaiseen uudelleen hahmotteluun.

Yllä oleva tulos on syytä yhdistää myös kysymyksen ”Missä ja miten lapsenne liikkuu?” tuloksiin, joiden mukaan sekä poikien että tyttöjen urheiluseurassa harrastaminen suorastaan romahtaa siirryttäessä ikäluokasta 7–12 ikäluokkaan 13–15. Karkeasti ottaen siirtymä vastaa siirtymistä alakoulusta yläkouluun. Liikuntaa urheiluseurassa harrastavien poikien osuus tippuu 49 %:sta 11 %:iin, ja tyttöillä vastaava tiputus on 48 %:sta 16 %:iin.

Näin ollen voidaan tulkita, että yläkouluikäisten nuorten liikuntatottumuksissa urheiluseurat eivät enää näyttele merkittävää roolia, ja heidän vanhempansa kohdistavat odotukset liikunnan järjestämisestä kaupungin liikuntapalveluihin. Jyväskylän kaupungin liikuntapalvelujen täsmätuote 13–19-vuotiaille nuorille on aiemmin alaluvussa 4.2.2 käsitelty Liikuntalaturi, jonka kokonaisvaltainen kehittäminen lähivuosien aikana kirjattiin myös liikuntasuunnitelmaan yhdeksi ohjatun liikunnan tavoitteeksi.

Rantaraitin kehittäminen nousi myös vahvasti esiin erityisesti kantakaupungin ja Kuokkalan suuralueilla asuvien vastaajien palautteissa. Rantaraitti on Jyväskylän keskustassa sijaitsevaa Jyväsjärveä kiertävä noin 15 kilometrin mittainen kuntoreitti. Asfaltoidulla reitillä voi kulkea esimerkiksi juosten, pyöräillen tai rullaluistellen. Rantaraitti on keskeisen sijaintinsa, idyllisen järvimaisemansa ja pituutensa johdosta vakiinnuttanut paikkansa yhtenä Jyväskylän suosituimpana ulkoilureittinä.

Avoimissa palautteissa Rantaraitin varrelle toivottiin toistuvasti esimerkiksi ulkokuntoilulaitteita tai muita liikunnallisia toimintapisteitä lenkkeilyreittiä rikastamaan. Tässäkin tapauksessa idea oli jo ollut esillä liikuntapalveluissa aiemminkin, mutta palautteista saadun tuen myötä Rantaraitin kehittäminen kirjattiin liikuntasuunnitelmaan. Rantaraitin kehittämiseen haettiin myös onnistuneesti rahoitusta vuodelle 2017 kulttuuri- ja liikuntapalvelujen talousarvioesityksessä.

9.2 Kuntalaispalautteen kerääminen liikuntasuunnitelman luonnoksesta

Liikuntasuunnitelman ensimmäinen julkiseen levitykseen annettu luonnos valmistui ohjausryhmän kokousten, kuntalaiskyselyn tuloksista tehdyn analyysin ja yksittäisten henkilöiden toimitustyön myötä alkusyksystä 2016. Liikuntalain edellyttämän kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamiskeinojen turvaamiseksi Jyväskylän kaupungin liikuntapalvelut käynnisti syyskuussa 2016 kaikille kaupungin asukkaille ja liikunnan, urheilun ja kulttuurin asiantuntijatahoille suunnatun palautekyselyn liikuntasuunnitelman luonnoksesta. Jyväskylän asukkaita tiedotettiin palautemahdollisuudesta liikuntapalvelujen tavanomaisia tiedotuskanavia pitkin, ja liikunnan, urheilun ja kulttuurin asiantuntijatahoille lähetettiin erillinen kutsukirje palautteen antoon.

Palautekysely toteutettiin oikeusministeriön ylläpitämässä otakantaa.fi-verkkopalvelussa. Palautteen antajalla oli mahdollisuus lukea liikuntasuunnitelman silloinen luonnos kokonaisuudessaan, minkä jälkeen hän saattoi vastata seitsemän kysymyksen mittaiseen palautelomakkeeseen. Palautteiden määrän maksimoimiseksi kyselyn mitta ja rakenne pyrittiin pitämään mahdollisimman helppolukuisena ja yksinkertaisena. Palautetta pyydettiin muun muassa liikuntasuunnitelman rakenteesta, luettavuudesta ja kieliasusta, pituudesta sekä turhiksi ja vastaavasti puuttuviksi koetuista osioista. Lisäksi vastaajalla oli mahdollisuus antaa avoimia kommentteja sekä arvostella liikuntasuunnitelman luonnos kouluarvosanalla asteikolla 4–10.

Palautekysely aukesi keskiviikkona 21.9. ja sulkeutui maanantaina 3.10., eli palautteiden antoon oli aikaa hieman alle kaksi viikkoa. Aikataulu muodostui liikuntasuunnitelman silloisen tavoiteaikataulun johdosta varsin tiukaksi, mutta palautteita annettiin kuitenkin 28 kappaletta. Jyväskylän asukasluukuun suhteutettuna määrä on tietysti hyvin vähäinen, mutta Jyväskylän kaupungin aikaisempiin vastaavan tyyliin palautekyselyihin verrattuna määrä nousi keskimääräistä korkeammaksi.

Palautteen antajien kokonaiskeskiarvo liikuntasuunnitelman luonnokselle oli lopulta 7,0. Kiitosta saivat erityisesti luonnoksen kieliasu ja tiiviys.

”Kieli on selkeää ja helppolukuista.” (Palaute Otakantaa.fi-palvelussa)

”Erittäin selkeä ja helppolukuinen kuvaus liikuntapalveluiden nykytilasta.”
(Palaute Otakantaa.fi-palvelussa)

”Sopivan pituinen.” (Palaute Otakantaa.fi-palvelussa)

”Sopivan mittainen.” (Palaute Otakantaa.fi-palvelussa)

Suurin osa kommentteja jättäneistä palautteen antajista suhtautui suunnitelman sisältöön kuitenkin kriittisesti. Suunnitelman suurimmaksi kompastuskiveksi koettiin konkreettisten aikataulujen ja taloudellisten tunnuslukujen puuttuminen suunnitelmasta.

”Lopussa oleva kehittämiskohdelista olisi voinut olla ensimmäisenä ja tilannetta käsitellä sen kautta. Lisäksi lista niistä toimenpiteistä mitkä jätettiin ulkopuolelle ja miksi. Rakenne: Mitä aiotaan tehdä? Miksi? Aikataulutus ja budjetti puuttuvat kokonaan. Ennemmin tämä on liikuntastrategia kuin suunnitelma.” (Palaute Otakantaa.fi-palvelussa)

”Konkreettisuutta selkeämmin esille, nyt jää todella pinnalliseksi turhakkeeksi. Missä on listaus eri tehtävistä, vuosista ja tavoitteista? Missä eurot? Mihin halutaan keskittyä ja ollaanko jostain luopumassa?” (Palaute Otakantaa.fi-palvelussa)

Tämä kritiikki ei yllättänyt ohjausryhmää, sillä asiasta oli keskusteltu ohjausryhmän kokouksissa useita kertoja. Kunnalliset liikuntapalvelut ovat vireillä olevan sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakennemuutoksen ja edelleen heikon taloustilanteen vuoksi koko maan laajuisesti tilanteessa, jossa tarkka arviointi edes lähivuosien resursseista on hyvin vaikeaa ja toimintaedellytykset voivat muuttua hyvinkin nopeasti. Näistä syistä johtuen ohjausryhmä ei alun perin halunnut määritellä useita vuosia etukäteen, mitä liikuntapaikkoja liikuntapalvelut aikoo rakentaa esimerkiksi vuonna 2020. Liikuntasuunnitelman luonnoksessa pyrittiin sen sijaan tuomaan esiin ne eri

toimintayksiköiden painopistealueet, joihin tulevina vuosina tullaan resurssien asettamisrajoissa panostamaan. Kritiikin myötä ohjausryhmä otti luonnoksen kuitenkin uudelleen tarkasteluun, ja suunnitelman muokatussa versiossa liikuntapalvelujen taloudelliset realiteetit pyrittiin tuomaan paremmin esiin sisällyttämällä suunnitelmaan luku, jossa lukijalle esiteltiin liikuntapalvelujen talouden ja henkilöstön keskeiset tunnusluvut.

Lisäksi kritiikkiä annettiin liikuntasuunnitelman luonnoksen loppupuolella olleesta liikuntapalvelujen henkilöstöön keskittyvästä kappaleesta. Henkilöstökappale koettiin suurelta osin liian laajaksi verrattuna suunnitelman muihin osioihin. Tähänkin ohjausryhmässä reagoitiin tiivistämällä kappaleen rakennetta.

”Henkilöstöasioita käsitelty suhteessa hyvin laajasti. Kappaleista voisi karsia kokonaan perustelemattomat kohdat sekä mitään uutta tietoa antavat päivänselvyydet pois.” (Palaute Otakantaa.fi-palvelussa)

”Henkilöstöasioita käsitelty yllättävän laajasti.” (Palaute Otakantaa.fi-palvelussa)

Lisäksi palautteissa oli paljon keskenään ristiriidassa olleita ehdotuksia, sekä sellaisia ehdotuksia, jotka olivat varsin kaukana sellaisesta asiakirjasta, jollaista ohjausryhmä yritti luoda. Erään vastaajan käsitys liikuntasuunnitelmasta oli esimerkiksi huomattavasti ohjausryhmän tavoitetta laajempi, eikä se siten johtanut konkreettisiin toimenpiteisiin suunnitelmaluonnoksen sisällön osalta.

”Asioita ajateltu vain oman navan ympäri. Laajakatseisempaa ajattelua. Miten saada Kiinalaiset kävelemään rantareitille Helsingin lentokentältä?... Miten seurat, yritykset, matkailu, Helsingin lentokentän matkailijat saadaan mukaan ja sitoutumaan yhteiseen strategiaan?” (Palaute Otakantaa.fi-palvelussa)

Kokonaisuudessaan voidaan todeta, että kuntalaisten antama kritiikki vaikutti ohjausryhmän ajatteluun ja päätöksentekoon ja sitä kautta liikuntasuunnitelman sisältöön. Palautetta käsiteltiin ohjausryhmän jäsenten välisissä keskusteluissa ja

sähköpostiketjuissa erityisesti lokakuussa 2016 ja ohjausryhmän kokouksessa keskiviikkona 26.10.2016 ja muutoksia tekstiin tehtiin pitkin loppusyksyä 2016.

10 POHDINTA

Tutkielmani ensimmäinen tutkimuskysymys koski jyvaskyläläisten liikuntaaktiivisuutta ja -tottumuksia, sekä jyvaskyläläisten liikunnan harrastamista edistäviä ja estäviä tekijöitä. Aineistona toiminut, keväällä 2016 toteutettu kyselytutkimus tarjosi tämän tutkimuskysymyksen monipuoliseen tarkasteluun erinomaisen alustan. Tulokset olivat pääosin yhteneväisiä tutkijan odotusten kanssa, ja Jyväskylä näyttäytyi kuntalaisten liikuntakäyttäytymisen valossa hieman keskimääräistä suomalaista kuntaa liikunnallisesti aktiivisempänä kuntana, jonka asukkaat olivat pääosin varsin tyytyväisiä kaupunkinsa kunnallisiin liikuntapalveluihin.

Tulokset antoivat kuitenkin myös runsaasti aihetta lisäpohdinnoille ja mahdolliselle jatkotutkimukselle. Tuloksia analysoidessa huomio kiinnittyi väistämättä niin kutsutun vanhan Jyvaskylän ja kuntaliitoksilla kaupunkiin liitettyjen periferia-alueiden eroavaisuuksiin.

On mahdollista, että tämä reuna-alueilla koettu epäoikeudenmukaisuus kaupungin liikuntarakentamisen, taloudellisen panostuksen ja olosuhteiden huoltamisen osalta kasvaa entisestään lähivuosina. Hippos 2020- projekti jätettiin kenties hankkeen epävarmuustekijöistä johtuen liikuntasuunnitelmassa suhteellisen vähäiselle huomiolle, mikä saattaa näyttäytyä ulkopuoliselle tarkkailijalle omituisena päätöksenä. Voisihan toki olettaa, että tällainen valtava hanke olisi pikemminkin päinvastoin aivan liikuntasuunnitelman ytimessä, tuleehan Hippos-hanke toteutuessaan vaikuttamaan kaupungin liikuntapolitiikkaan vuosikymmenien ajan. Ohjausryhmän sihteerinä toimiessani minulle muodostui tietty käsitys syistä päätöksen taustalla, mutta niiden subjektiivisuudesta johtuen mahdollisten syiden käsittely tieteellisessä tekstissä ei liene suotavaa.

Vaikka kaupungin ja sitä kautta liikuntapalvelujen taloudellinen vastuu Hippos-projektissa jäisi suunnitelmien mukaisesti suhteellisen pieneksi, vaikuttanee keskitetty rakentaminen silti heikentävästi reuna-alueiden mahdollisuuksiin saada esimerkiksi uima- tai jäähallien kaltaisia erikoisliikuntapaikkoja alueilleen.

Pitkään jatkuneessa alavireisessä taloustilanteessa lienee vaikeaa perustella, miksi vaikkapa Korpilahdelle tulisi rakentaa jäähalli, jos kaupungin keskustaan on rakennettu yli 250 miljoonan euron liikuntakompleksi. Hippoksen hankkeen sisältö elää näin loppuvuodesta 2016 vielä jonkin verran, mutta tällä hetkellä rakentaminen sisältäisi uusia tiloja ainakin jääurheilulajeille, sisäpallolajeille, voimistelu- ja tanssillisille lajeille sekä tenniksen ja pesäpallon kaltaisille ulkolajeille. Lienee realistista olettaa, ettei kaupungin intresseissä ole rakennuttaa ainakaan kovin aktiivisesti näiden samojen lajien suorituspaikkoja Hippoksen lisäksi kaupungin reuna-alueille.

Liikuntapalvelujen vastaus reuna-alueiden tarpeiden täyttämiseen lienee sen sijaan jo pitkään jatkunut lähiliikuntapaikkojen rakentaminen ja ylläpito. Suunnitelmallisen rakentamisen myötä Jyväskylän lähiliikuntapaikkaverkosto on tällä hetkellä varsin kattava, ja kevään 2016 kyselytutkimuksen tulosten perusteella kaupungin asukkaat kokevat matalan kynnyksen lähiliikuntapaikat myös erittäin käyttökelpoisiksi liikuntapaikoiksi. Kenties ei ole realistista odottaa, että tulevina vuosina Palokkaan tai Korpilahdelle rakennetaan julkisella rahoituksella uima- tai jäähalleja, mutta kattavat ja hyväkuntoiset lähiliikuntapaikat tarjoavat mahdollisuuden esteettömään ja helppoon perusliikuntaan. Lähiliikuntapaikkojen osalta lähivuosien haasteet lienevät niitä ylläpitävän henkilöstön ikääntymisessä, taloudellisten resurssien niukkenemisessä ja sitä kautta nykyisten lähi- ja muiden liikuntapaikkojen palvelutason ylläpitämisessä.

Kaupunki voi yrittää vastata näihin haasteisiin muun muassa korostamalla työntekijöille järjestettävissä koulutuksissaan esimerkiksi liikuntapaikanhoitajan työnkuvan monipuolisuutta. Ikääntymisen myötä haasteita työtehtävissään kohtaavien työntekijöiden osalta ratkaisu voi olla niin sanottujen kevennettyjen työnkuvien luomisessa. Mikäli työtehtävät saadaan vastaamaan tarkasti työntekijän toimintakykyä, on kenties mahdollista välttää esimerkiksi pitkiä sairaslomia nykyistä paremmin.

Toinen keino kaupungin reuna-alueiden tarpeisiin vastaamiseksi voi olla alueellisen yhdyshenkilötoiminnan laajentaminen. Tätä kirjoitettaessa

liikuntapalvelujen terveyttä ja hyvinvointia edistävä toimintayksikkö on käynnistänyt alueellisen yhdyshenkilötoiminnan Huhtasuolla ja Tikkakoskella. Alueelliset yhdyshenkilöt ovat näissä tapauksissa olleet liikuntapalvelujen liikunnanohjaajia, joiden työnkuvaan on sisältynyt alueellisen yhteistyön vahvistaminen eri toimijoiden välillä ja muu alueellinen aktivointi liikkumisen edistämiseksi. Vastaanotto sekä Huhtasuolla että Tikkakoskella on kirjoittajan käsityksen mukaan ollut varsin positiivinen. Kenties vaikkapa Korpilahden, Vaajakosken ja Säynäsalon asukkaiden negatiivisiin kokemuksiin löytyy ratkaisu tällaisen toiminnan avulla.

Toinen tutkimuskysymykseni käsitteli Jyväskylän asukkaiden ja kaupungin liikuntapalvelujen työntekijöiden sekä päätöksentekijöiden näkemysten yhdistymistä liikuntasuunnitelmassa. Tutkimuskysymystä koskevan pohdinnan taustaksi on syytä todeta, että tätä pohdintaa kirjoitettaessa marraskuussa 2016 liikuntasuunnitelma on vielä kesken, ja näin ollen on mahdotonta ottaa kantaa suunnitelman aivan lopulliseen sisältöön. Kuitenkin tätä tekstiä kirjoitettaessa liikuntasuunnitelman sisältö on sitä valmistelleen ohjausryhmän käsityksen mukaan jo hyvin pitkälti valmis, ja suunnitelma odottaakin lähinnä kulttuuri- ja liikuntalautakunnan hyväksyntää. Tässä vaiheessa prosessia voidaan olettaa, että suunnitelman sisältö tulee pysymään pääpiirteittäin nykyisessä muodossaan.

Liikuntasuunnitelma on perinteisen käsityksen mukaan asiakirja, joka ohjaa voimassaoloaikanaan koko liikuntapalvelujen toimintaa. Useat eri tahot kokevat suunnitelman sisällön merkitykselliseksi, mikä tarkoittaa samalla sitä, että suunnitelman valmisteluprosessiin kohdistuu paljon paineita eri osapuolilta. Jyväskylän uusinta liikuntasuunnitelmaa tehtäessä tällaisiksi vaikuttajaosapuoliksi voidaan nimetä ainakin liikuntasuunnitelman ohjausryhmä, liikuntapalvelujen muut työntekijät, kulttuuri- ja liikuntalautakunnan jäsenet sekä Jyväskylän asukkaat. Jokainen taho pyrkii saamaan suunnitelmaan mukaan tärkeäksi kokemiaan asioita. Ohjausryhmän ja liikuntasuunnitelman toimittajan tehtävänä on luovia näiden odotusten ja vaatimusten välimaastossa, ja pyrkiä löytämään kliseisesti todettuna niin sanottu kultainen keskitie. Liikuntasuunnitelma on hyödyllinen asiakirja ja työkalu ainoastaan silloin, jos kaikki eri osapuolet

saadaan sitoutumaan sen toteuttamiseen, mikä vaatii sen, ettei mikään osapuoli koe jääneensä liiaksi syrjään suunnitelman sisällöstä päätettäessä.

Ohjausryhmän keskuudessa oli konsensuksena jo varsin varhain ajattelumalli, jonka mukaan liikuntasuunnitelmaa tehdään kahdelle kohderyhmälle. Ensinnäkin suunnitelman on tarkoitus tarjota Jyväskylän asukkaille mahdollisimman selkeä kuvaus heidän kotikaupunkinsa liikuntapalvelujen lähivuosien toimintojen painopistealueista. Toisekseen suunnitelman tulisi toimia liikuntapalvelujen henkilöstön ja kaupungin liikuntapäätäjien toiminnan ja päätöksenteon tukena. Suunnitelman suunnitteluprosessi pyrittiin toteuttamaan siten, että nämä molemmat kohderyhmät kokisivat päässeensä vaikuttamaan riittävästi suunnitelman sisältöön.

Asukkaiden sitouttamiseksi suunnitelmaan päätettiin kerätä keväällä 2016 kattava tutkimusaineisto, jota tässä tutkielmassa on käsitelty jo laajasti. Tuon aineiston pohjalta kirjoitettiin liikuntasuunnitelman ensimmäinen julkinen luonnos, johon kuntalaisilta kysyttiin palautetta otakantaa.fi-palvelun kautta. Luonnosta muokattiin näiden palautteiden perusteella vielä uudemman kerran.

Liikuntapalvelujen henkilöstön osallisuus pyrittiin varmistamaan lukuisilla haastatteluilla, ohjausryhmän kokouksiin kutsumisella sekä koko henkilöstölle järjestetyllä työpajapäivällä. Kulttuuri- ja liikuntalautakunnan päättäjiä oli mukana ohjausryhmässä, ja koko lautakunnalle suunnitelmaa esiteltiin marraskuun 2016 iltakoulussa.

Näistä toimista huolimatta suunnitteluprosessista muodostui varsin haastava. Ohjausryhmän sisäiset näkemuserot ja ajoittain haastavat henkilösuhteet heijastuivat epäselvyytenä ja -varmuutena liikuntapalvelujen muuhun henkilöstöön. Suurimmaksi kompastuskiveksi muodostui jo aiemmin tässä pohdinnassa mainitun Hippos-projektin käsittely tai käsittelemättä jättäminen liikuntasuunnitelmassa. Osa liikuntapalvelujen henkilöstöstä olisi kaivannut suunnitelmaan yksityiskohtaisempaa ja tarkempaa kuvausta tulevien vuosien toiminnasta. Niin ikään kuntalaiset jäivät antamiensa palautteiden perusteella

kaipaamaan erityisesti talouden ja liikuntapaikkarakentamisen osalta yksityiskohtaisempia tietoja.

Suunnitelmaa toki muokattiin jonkin verran näiden palautteiden perusteella, mutta ohjausryhmässä vallitsi varsin vahva yhteisymmärrys siitä, että Hippos-projektin, Jyväskylän kaupungin taloustilanteen ja sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakenneuudistuksen kaltaisten merkittävien uudistusten ja epävarmuustekijöiden johdosta kovin yksityiskohtaisiin suunnitelmiin ei ollut mahdollista sitoutua. Liikuntasuunnitelman joulukuun 2016 luonnoksen esipuheessa todetaankin, että ”Suunnitelman ei sisällä tarkkaa luetteloa liikuntapalvelujen liikuntapaikkarakentamisesta tai taloudellisista tunnusluvuista. Nykyisen kuntatalouden aikana tarkat yksityiskohdat on järkevintä suunnitella vuosittaisen talousarvion yhteydessä. Tämä suunnitelma pyrkii pikemminkin muodostamaan ja selkeyttämään lukijalle liikuntapalvelujen toiminnan suuntaviivat ja johtavat toiminta-ajatukset”. Voidaan todeta, että esimerkiksi näiltä osin kuntalaisten, liikuntapalvelujen henkilöstön ja ohjausryhmän näkemykset liikuntasuunnitelman sisällöstä eivät täysin kohdanneet. Samalla on kuitenkin todettava, että muilta osin ohjausryhmän ilmapiiri kuntalaisia koskeneen kyselytutkimuksen ja palautekyselyn osalta oli pääasiassa erittäin vastaanottavainen.

Suunnitteluprosessin haastavuutta kuvaa myös se, että niin ohjausryhmän kuin liikuntapalvelujen henkilöstönkin suhtautuminen liikuntasuunnitelmaa kohtaan vaikutti muuttuvan syksyn 2016 aikana. Tällaiset havainnot ovat totta kai aina subjektiivisia, mutta havaintojeni perusteella suunnitelman sisältöä koskevat ristiriidat aiheuttivat suunnitelmaan sitoutumisen heikentymistä sekä ohjausryhmässä että liikuntapalvelujen henkilöstössä. Alkuvaiheen innostunut ilmapiiri vaihtui tilanteeseen, jossa usea taho tuntui toivovan vain, että suunnitelma saataisiin muodossa tai toisessa valmiiksi ja suunnitteluprosessi päätökseen, oli lopullinen sisältö mitä oli. Nähtäväksi jää, millaisen roolin suunnitelma lopulta valmistuessaan liikuntapalvelujen toiminnassa saa, ja sitoutuuko liikuntapalvelujen henkilöstö sen noudattamiseen arkityössään.

Toisaalta osa liikuntapalvelujen työntekijöistä vaikutti olevan suhteellisen tyytyväisiä liikuntasuunnitelman sisältöön. Lisäksi liikuntasuunnitelman varsin mittavaan valmisteluprosessiin liittyi paljon sellaista hyödyllistä työtä, joka ei sisälly lopulliseen suunnitelmaan lainkaan, mutta joka silti osaltaan kehittää liikuntapalvelujen toimintaa. Liikuntapalveluille luotiin muun muassa tavoitteet ja niiden toteutumista mittaavat mittarit syksyn 2016 aikana. Tavoitteet kirjattiin myös lukijoiden nähtäville liikuntasuunnitelmaan, ja liikuntapalvelujen verkkosivuille on tarkoitus luoda julkinen, vähintään vuosittain päivittyvä versio mittaristosta. Toteutuessaan tämä verkkopalvelu täydentää myös sekä liikuntapalvelujen henkilöstön että kuntalaisten toiveita liikuntapalvelujen toimintaa koskevasta yksityiskohtaisemmasta, helppolukuisesta ja numeraalisesta tiedosta.

Myös haastattelutilanteet ja oman työn tavoitteiden sanallistaminen koettiin esimerkiksi liikuntapalvelujen palveluesimiesten keskuudessa hyödylliseksi, vaikeivät kaikki ajatukset lopulliseen suunnitelmaan välttämättä päätyneekään. Myös palaute esimerkiksi koko henkilöstöä koskeneen työpajapäivän osalta oli positiivista.

Kenties koko suunnitteluprosessin merkittävintä lisäarvoa tarjosi suunnitelmaa varten keväällä 2016 toteutettu kyselytutkimus, joka tarjosi kattavaa ja luotettavaa tietoa jyvaskyläläisten liikunta-aktiivisuudesta ja liikuntapalveluja koskevista ajatuksista. Tätä tekstiä kirjoitettaessa liikuntapalvelujen tavoitteena on uusia samankaltainen kysely aina kertaalleen jokaisen valtuustokauden aikana.

Liikuntasuunnitelmien suunnitteluprosessista ja suunnitelmien toteuttamisesta on löydettävissä runsaasti mielenkiintoisia jatkotutkimuksen aiheita. Tutkija voisi esimerkiksi kerätä lukuisista eri kunnista aineistoa siitä, millaista suunnittelu- ja osallistamisprosessia liikuntasuunnitelman teossa on käytetty, kuinka suunnitelmaan kussakin kunnassa on sitouduttu, ja löytyykö näiden suunnitteluprosessien ja suunnitelmaan sitoutumisten väliltä jonkinlaisia johdonmukaisia yhteyksiä. Samalla voisi myös tarkastella työntekijöiden kokeman hyvän tai huonon työilmapiirin yhteyksiä suunnitelmaan sitoutumiseen. Yhtäläillä mielenkiintoista olisi nähdä yhtä kattavia tutkimustuloksia Jyväskylän

ohella muiden suomalaisten kuntien asukkaiden liikunta-aktiivisuudesta ja -tottumuksista.

Liikuntasuunnitelma ja sen suunnitteluprosessi osoittautui tutkijalle yhtä aikaa sekä mielenkiintoiseksi ja opettavaiseksi että odotettua haastavammaksi ja monimutkaisemmaksi prosessiksi. Päivätyöni kautta minulle on tarjoutunut mahdollisuus muodostaa mielestäni varsin laaja-alainen näkemys jyvaskyläläisestä liikuntapäätöksenteosta ja sen ympärillä vallitsevasta ilmapiiristä. On mielenkiintoista nähdä, millaisia käännteitä ja murroksia Jyvaskylän liikunnan ja urheilun lähivuodet tulevat sisältämään.

11 LÄHTEET

Borodulin, K. Yhä harvempi suomalainen on täysin passiivinen vapaa-ajallaan. *Liikunta & Tiede* 51 (4), 4–10.

Finriski 2012. Kansallinen FINRISKI 2012 -terveystutkimus - Osa 2: Tutkimuksen taulukkoliite. Viitattu 8.9.2016. <http://www.julkari.fi/handle/10024/114942>

Fogelholm, M. & Oja, P. 2010. Terveysliikuntasuositukset. Teoksessa M. Fogelholm, I. Vuori & T. Vasankari (toim.) *Terveysliikunta*. Helsinki: Duodecim, 67–75.

Hakamäki, P., Aalto-Nevalainen, P., Niemi, N. & Ståhl, T. Terveyttä edistävä liikunta kunnissa vuosina 2010–2014: Liikunta-aktiivisuuden seurannassa on parantamisen varaa. *Liikunta & Tiede* 51 (5), 4–10.

HE 190 / 2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle liikuntalaiksi. Viitattu 10.12.2015. <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2014/20140190.pdf>

Hippos Masterplan. 2015. Hippos - 2020. Viitattu 28.10.2015. http://www.jyvaskyla.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/jyvaskyla/embeds/jyvaskylawwwstructure/72797_hippos_master_plan_tiedotustilaisuus_20150120.pdf

Huovinen, E. 2009. Ilokivestä valokuituun. Jyväskylän Hippos-Kampus alueen kehittyminen Harjun reunasta ja kaviourasta opetuksen, tutkimuksen sekä liikunnan keskuksiksi. Jyväskylän yliopisto. 2. painos. Jyväskylä: Kopijyvä oy.

Huovinen, E. & Karimäki, A. 2010. Liikuntapalvelujen askelmerkit 2010-luvulle. Vaasa: FRAM.

Ilmanen, K. 1996. Kunnat liikkeellä. Kunnallinen liikuntahallinto suomalaisen yhteiskunnan muutoksessa 1919–1994. University of Jyväskylä. Studies in Sport, Physical Education and Health 43.

Ilmanen, K. 2015. Liikuntapalvelujen muutos 1800-luvun lopulta 2000-luvulle. Teoksessa H. Itkonen & A. Laine (toim.) Liikunta yhteiskunnallisena ilmiönä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino, 19–37.

Innolink Research. 2009. Jyväskylän seudun liikuntapalvelut. Liikuntapalveluiden kuntalaiskysely 2009. Viitattu 9.10.2015. http://www.jyvaskyla.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/jyvaskyla/embeds/jyvaskylawwwstructure/29629_Jyvaskylan_seudun_liikuntapalveluiden_kuntalaiskysely_2009.pdf

JAMK 2015. Painoalat. Viitattu 12.11.2105. <http://www.jamk.fi/fi/Tutkimus-ja-kehitys/Painoalat/>

Jyväskylän kaupungin liikuntapaikkasuunnitelma 1983–1988.

Jyväskylän kaupungin väestöarvio 2015. Viitattu 12.10.2016. http://www.jyvaskyla.fi/info/tietoja_jyvaskylasta/vaestotilastoja

Jyväskylän kaupunki 2015. Liikuntaseurat. Viitattu 16.11.2015. <http://www.jyvaskyla.fi/liikunta/seurat>

Jyväskylän kaupunki. 2014. Kaupunkistrategia. Viitattu 23.10.2015. http://www.jyvaskyla.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/jyvaskyla/embeds/jyvaskylawwwstructure/72286_kaupunkistrategia_a.pdf

Jyväskylän liikuntasuunnitelma 1987–2000. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 58. Kaupunkisuunnitteluosasto, julkaisu 1/1987. Sarjanumero 2.

Jyväskylä Pähkinänkuoressa 2016. Viitattu 12.10.2016. <http://www.jyvaskyla.fi/info/pahkinankuoressa>

Karimäki, A. 2001. Sosiaalisten vaikutusten arviointi liikuntarakentamisessa. Esimerkkinä Äänekosken uimahalli. University of Jyväskylä. Studies in Sport, Physical Education and Health 79.

Kuntalaki 1995. 4. luku, 27 §.

Kärkkäinen, A. L. 2010. Urheiluseurat seudullisessa liikuntasuunnittelussa - Tutkimus liikunta- ja urheiluseurojen toiveista ja tarpeista Jyväskylän seudulla. Liikuntatieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma. Viitattu 16.11.2015. http://www.jyvaskyla.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/jyvaskyla/embeds/jyvaskylawwwstructure/41330_Anna-Leena_valmis_tyo.pdf

Laine, A. 2014. Liikunta- ja urheilualan yritys kenttä. Teoksessa H. Itkonen & A. Laine (toim.) Liikunta yhteiskunnallisena ilmiönä. Jyväskylä, Jyväskylän yliopistopaino. 77–98.

Liikuntalaki 2015. 1. luku, 5 §.

Lähiliikuntapaikkojen kehittämisohjelma 1/2013. Jyväskylän kaupungin lähiliikuntaolosuhteiden nykytilanne ja kehittämis ehdotukset - loppuraportti. Viitattu 12.11.2015. http://www.jyvaskyla.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/jyvaskyla/embeds/jyvaskylawwwstructure/59064_130205_Jyvaskylan_loppuraportti.pdf

Markkanen, E. & Nygård, T. 1989. Luistinradalta liikuntahalliin. Jyväskylän liikuntatoimen historiaa 1925–1988. Jyväskylän kaupungin painatuskeskus. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 68.

Mäkelä, V., Mäki-Opas, T., Prättälä, R., Valkeinen, H., Borodulin, K. 2015. Missä väki liikkuu – liikuttaako liikuntapaikka? Liikunta & Tiede 51 (2-3), 9–14.

Neste Oil Ralli 2015. 2015. Enemmän kuin ralli. Viitattu 2.11.2015. <http://www.nesteoilrallyfinland.fi/ralli/>

Paronen, O. & Nupponen, R. 2010. Terveyden ja liikunnan edistäminen. Teoksessa M. Fogelholm, I. Vuori & T. Vasankari (toim.) Terveysliikunta. Helsinki: Duodecim, 186–196.

Puttonen, L. 2011. Jyväskylän ulkoilureittien muutos, nykytila ja kehitystarpeet. Liikuntatieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma. Viitattu 19.10.2016. <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/25950/URN:NBN:fi:jyu-201101281173.pdf?sequence=1>

Rajaniemi, V. 2005. Liikuntapaikkarakentaminen ja maankäytön suunnittelu. Tutkimus eri väestöryhmät tasapuolisesti huomioon ottavasta liikuntapaikkasuunnittelusta ja sen kytkemisestä maankäyttö- ja rakennuslain mukaiseen kaavoitukseen. University of Jyväskylä. Studies in Sport, Physical Education and Health 109.

Saarela, H., Mäki-Opas T., Silventoinen K. & Borodulin, K. 2015. Sosiodemografiset erot suomalaisten hyötyliikunnassa. Liikunta & Tiede 52 (1), 55–63.

Saaristo, V & Ståhl, T. Myös kunnan toiminnalla itsenäinen vaikutus kuntoliikunnan harrastamisen yleisyyteen. Liikunta & Tiede 51 (5), 11.

Salmikangas, A. K. 2004. Nakertamisesta hanketoimintaan. Tapaustutkimus Nakertaja-Hetteenmäen asuinalueen kehittämistoiminnasta ja liikunnan osuudesta yhteissuunnittelussa. University of Jyväskylä. Studies in Sport, Physical Education and Health 95.

Suomi, K. 1998. Liikunnan yhteissuunnittelumetodi. Metodien toimivuuden arviointi Jyväskylän Huhtasuon lähiössä. University of Jyväskylä. Studies in Sport, Physical Education and Health 58.

Suomi, K. 2000. Jyväskylän kaupungin liikuntasuunnitelma vuosille 2001–2010. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Suomi, K. 2012. Liikuntapalvelut ja väestön tasa-arvo. Seurantatutkimus liikuntapaikkapalveluiden muutoksista 1998–2009. Jyväskylä: Kopijyvä Oy.

Suomi, K., Lee, A. & Kotiranta, M. 2015. Liikuntasuunnitelmien esiintyminen prosentuaalisesti Suomen kunnissa vuosina 1998 ja 2014. Liikuntahallinnon muutostutkimus. Liikuntatieteellinen tiedekunta. Liikuntakasvatuksen laitos.

Suomi, K. 2015. Suullinen tiedonanto 20.11.2015, Jyväskylä.

Telama, R. 1986. Liikunnan osuus jokapäiväisissä toiminnoissa. Teoksessa P. Vuolle, R. Telama & L. Laakso (toim.) Näin suomalaiset liikkuvat. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 67–86.

Telama, R. 1986b. Mikä liikunnassa kiinnosta – liikuntamotivaatio. Teoksessa P. Vuolle, R. Telama & L. Laakso (toim.) Näin suomalaiset liikkuvat. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 149–176.

Telama, R. & Vuolle, P. 1986. Liikuntakäyttötymisen tutkimus Suomessa. Teoksessa P. Vuolle, R. Telama & L. Laakso (toim.) Näin suomalaiset liikkuvat. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 43–50.

Telama, R., Vuolle, P. & Laakso, L. 1986. Liikunta yksilön elämässä ja yhteiskunnassa. Teoksessa P. Vuolle, R. Telama & L. Laakso (toim.) Näin suomalaiset liikkuvat. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 15–26.

Tilastokeskus 2013. Taulukko: Taajamat väkiluvun ja väestötiheyden mukaan 31.12.2011. Viitattu 12.11.2015.

http://193.166.171.75/Dialog/varval.asp?ma=160_vaerak_tau_340_fi&ti=Taajamatt+v%E4kiluvun+ja+v%E4est%E4ntiheyden+mukaan+31%2E12%2E2011&path=../Database/StatFin/vrm/vaerak/&lang=3&multilang=fi

Työllisyys ja työttömyys vuonna 2015. Tilastokeskus. Viitattu 12.10.2016.
http://www.tilastokeskus.fi/til/tyti/2015/13/tyti_2015_13_2016-04-12_kat_002_fi.html.

Väestöennuste 2015. Tilastokeskus. Viitattu 12.10.2016.
http://www.stat.fi/til/vaenn/2015/vaenn_2015_2015-10-30_tie_001_fi.html